

KALEM

﴿ ٦٨ ﴾ سُورَةُ الْقَلَمِ

« نَ وَالْقَلَمِ » Sûresi veya Kalem sûresi veya « نَ » Sûresi denilen bu sûrei celîle de mekkîdir.

Hem de ilk zamanlar da nâzil olanlardandır. İbni Abbastan bir rivayete göre de «

اِقْرَأْ بِاسْمِ رَبِّكَ » de sonra bu Sûre nâzil olmuştur. Müddessir veya Müzzemmilin daha evvel

nâzil olduğunu söyleyenler de vardır. Lâkin Fatihanın tefsirinde geçtiği üzere âyet olarak ilk «

اِقْرَأْ بِاسْمِ رَبِّكَ » Sûresinin başı, tam Sûre olarak da ekser müfessirine göre evvelâ Sûrei

Fatiha, sonra da Kalem nâzil olmuştur. Şu halde Müddessir Sûresinin başından beş veya on âyetin bundan

evvel nâzil olmuş bulunması buna muhalif olmaz. Filvaki - «

﴿ نَ وَالْقَلَمِ ﴾ . ﴿ عَلَّمَ بِالْقَلَمِ ﴾ . ﴿ عَلَّمَ الْإِنْسَانَ مَا لَمْ يَعْلَمْ ﴾

» âyetlerine pek mütenasib olmakla beraber içerisinde sebebi nuzül gibi görünen âyetler, ezcümle son

âyeti daha evvel bir hayli âyetlerin nüzûlü işidilmiş ve kâfirler tarafından hem hayret hem küfrile karşılanmış

olduğunu gösteriyor. Hattâ, Sûrei Mülkün de Mekkî olduğu esahh olmakla beraber evvel veya sonra

olmasına dair ma'lûmat bulunmamasına nazaran onun da ilk kısmı veya sonundaki «

فَلَمَّا رَأَوْهُ زُلْفَةً» den itibaren bir kaç âyetten maadası dahi bundan evvel nâzil olmuş olmak

muhtemeldir.

Âyetleri - Elli ikidir.

Kelimeleri - Üç yüz.

Harfleri - Bin dört yüz elli altı.

Fasılası - ن م harfleridir.

Bu Sûrenin sûrei Mülke münasebeti de çok güzel ve açıktır. Zira o Sûre «

تَبَارَكَ الَّذِي بِيَدِهِ الْمُلْكُ» diye başlamış, kudret ve mülki ilâhînin vüs'atini ve onun

tecelliyatından mevt ve hayat ile insanların hikmeti hilkatini ve nizamı hilkatin cereyanını, Şeytanların ve

kâfirlerle mü'minlerin akıbetlerini, bu babda tenvir ve inzarın fevaidini, Peygamberin ehemmiyyetini, şükürün

ve vazifenin kıymetini ve Âhiretin hakkıyyetini ve rahmaniyyetinin asârı ile Peygambere ve mü'minlere olan

va'd ü rahmetinin yüksekliğini beyan ederek bir «مَاءٍ مَّعِينٍ» suâli ile hitam bulmuş ve bu suretle

kâfirlere akıbet mülklerinin zevalini ihtar ile inzar ve mü'minlere ileride büyük bir mülk va'diyle tebşir

buyurulmuştu. Bu Sûre ise o Rahman ile Nezîri beyinde bir sirr olan ve o mâima'înin menbaina bir işareti

andıran bir remz ve idarei mülkün en birinci şeratından olan kalem ve yazıya kasem ile başlayacak ve

bundan en büyük matlûbun idrâk ve ahlak olduğuna tenbih için idrâk ve ahlâkı Muhammedînin büyüklüğü

ve iymansızların, ahlaksızların, müdahinlerin alçaklığı ve itaate lâıyk olmadıkları ve en güzel mülk-ü harsin,

düşüncesizlik, hırs ve buhul, istibdad-ü tehakküm ve zulm-ü tугyan gibi ahlaksızlık yüzünden harab

olacağını ve cezanın terbiyevî hassası ve mütenebbih olmayanlara Âhiret azâbının büyüklüğü ve takvâ ile

korunanların kazancı, müslim ile mücrimin farkı ve hakka karşı tehakkümün ve şirkin zemm-ü ibtali ile

akıbetlerinin zilleti ve bunlara karşı mücahedede sabrın lüzümü ve gadabın zararı ve hasılı Peygamberin

ve Kur'anın ulüvvi şanı zikrolunacaktır. Ebu Hayyan Bahirde derki: bu Sûrenin makabline münasebeti:

evvelki Sûrede Allah tealânın kudreti bahiresiyle ilminin vus'atine ve sü'ada ve eşkiyanın ahvaline dair

şeyler, ve eğer Allah tealâ dilerse onları batıracağı veya üzerlerine taşlar yağdıracağı zikrolunmuş ve Allah

tealânın ihbar ettiği bu şeyler Resulullahın

Sh:»5251

vahy ile telakkî ettiği haberler olduğu, kâfirler ise bunu gâh şî're, gâh sihre, gâh cünuna nisbet eyledikleri

cihette Allah tealâ bu Sûrede Peygamberinin beraetini ve onların ezâlarına sabretmesine mukabil ecridi

büyüteceğini ve onun ahlâkının büyüklüğünü beyan ile başlamıştır **اهـ**. Bu ifade sebebi nuzulü

tazammum etmiş bulunuyor.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ
﴿١﴾ ن وَالْقَلَمِ وَمَا يَسْطُرُونَ ﴿٢﴾ مَا أَنْتَ بِنِعْمَةِ رَبِّكَ
بِمَجْنُونٍ ﴿٣﴾ وَإِنَّ لَكَ لَأَجْرًا غَيْرَ مَمْنُونٍ ﴿٤﴾ وَإِنَّكَ لَعَلَى
خُلُقٍ عَظِيمٍ ﴿٥﴾ فَسَتَبْصِرُ وَيُبْصِرُونَ ﴿٦﴾ بِأَيْكُمْ الْمَفْتُونُ
﴿٧﴾ إِنَّ رَبَّكَ هُوَ أَعْلَمُ بِمَنْ ضَلَّ عَنْ سَبِيلِهِ وَهُوَ أَعْلَمُ

بِالْمُهْتَدِينَ ﴿٨﴾ فَلَا تُطِعِ الْمُكَذِّبِينَ ﴿٩﴾ وَدُّوا لَوْ تُدْهِنُ
فِيْدُهُنُونَ ﴿١٠﴾ وَلَا تُطِعِ كُلَّ حَلَّافٍ مَّهِينٍ ﴿١١﴾ هَمَّازٍ مَشَاءٍ
بِنَمِيمٍ ﴿١٢﴾ مَنَاعٍ لِلْخَيْرِ مُعْتَدٍ أَثِيمٍ ﴿١٣﴾ عَتَلٍ بَعْدَ ذَلِكَ
زَنِيمٍ ﴿١٤﴾ أَنْ كَانَ ذَا مَالٍ وَبَنِينَ ﴿١٥﴾ إِذَا تَتَلَّى عَلَيْهِ
آيَاتُنَا قَالَ أَسَاطِيرُ الْأَوَّلِينَ ﴿١٦﴾ سَنَسِمُهُ عَلَى الْخُرطومِ
﴿١٧﴾ أَنَا بَلَوْنَاهُمْ كَمَا بَلَوْنَا أَصْحَابَ الْجَنَّةِ إِذِ أَقْسَمُوا
لَيَصْرِمُنَّهَا مُصْبِحِينَ ﴿١٨﴾ وَلَا يَسْتَثْنُونَ ﴿١٩﴾ فَطَافَ عَلَيْهَا
طَائِفٌ مِّن رَّبِّكَ وَهُمْ نَائِمُونَ ﴿٢٠﴾ فَأَصْبَحَتْ كَالصَّرِيمِ ﴿٢١﴾

Sh:»5252

﴿٢١﴾ فَتَنَادُوا مُصْبِحِينَ ﴿٢٢﴾ أَنْ اغْدُوا عَلَى حَرْثِكُمْ إِنْ
كُنْتُمْ صَارِمِينَ ﴿٢٣﴾ فَاَنْطَلَقُوا وَهُمْ يَتَخَفَتُونَ ﴿٢٤﴾ أَنْ
لَا يَدْخُلْنَهَا الْيَوْمَ عَلَيْكُمْ مَسْكِينٌ ﴿٢٥﴾ وَغَدُوا عَلَى حَرْدٍ
قَادِرِينَ ﴿٢٦﴾ فَلَمَّا رَأَوْهَا قَالُوا إِنَّا لَضَالُّونَ ﴿٢٧﴾ بَلْ
نَحْنُ مَحْرُومُونَ ﴿٢٨﴾ قَالَ أَوْسَطُهُمْ أَلَمْ أَقُلْ لَكُمْ لَوْلَا
تُسَبِّحُونَ ﴿٢٩﴾ قَالُوا سُبْحَانَ رَبِّنَا إِنَّا كُنَّا ظَالِمِينَ ﴿٣٠﴾

فَاقْبَلْ بَعْضُهُمْ عَلَى بَعْضٍ يَتَلَاوَمُونَ ﴿٣١﴾ قَالُوا يَا وَيْلَنَا إِنَّا
كُنَّا طَاغِينَ ﴿٣٢﴾ عَسَى رَبُّنَا أَنْ يُبَدِّلَنَا خَيْرًا مِنْهَا إِنَّا إِلَى
رَبِّنَا رَاغِبُونَ ﴿٣٣﴾ كَذَلِكَ الْعَذَابُ وَلِلْعَذَابِ الْآخِرَةِ أَكْبَرُ
لَوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ ﴿٣٤﴾

Meali Şerifi

« ن » ve kalem ve ehli kalemin satra dizdikleri ve dizecekleri hakkı için 1 Sen rabbının ni'meti ile,

mecnun değilsin 2 Ve tükenmez bir ecir var muhakkak senin için 3 Ve her halde sen pek büyük bir ahlâk

üzerindesin 4 Yakında göreceksin ve görecekler 5 Hanginizde imiş o fitne, o cünun? 6 Şübhesiz rabbındır

en bilen yolundan sapını, yine odur en bilen hidayete irenleri 7 O halde tanıma o yalan diyenleri 8 Arzu

ettiler ki müdahene etsen, o vakit müdahene edeceklerdi 9 Ve tanıma şunların hiç birini: çok yemin edici,

değersiz 10 gammaz koğuculukla gezer 11 Hayır engeli, mütecâviz vebâl yüklü 12

Sh:»5253

zobu, sonrada dakma (zenîm) 13 Mal sahibi olmuş ve oğulları var diye 14 Karşısında âyetlerimiz okunurken "eskilerin masalları" dedi 15 Haberiniz olsun ki biz onlara belâ vermişizdir 16 O bağ sahiblerini belâlandırduğumuz gibi; o sıra ki yemin etmişlerdi: sabah olunca onu mutlaka divşireceklerdi 17 Bir istisna da yapmıyorlardı 18 Derken ona rabbından bir dolaşan dolaşivermişti onlar uyuyorlardı 19 Sabaha kadar o bağ sırıma dönüvermişti 20 Derken sabaha yakın birbirlerine seslendiler 21 Haydin kesecekseniz harsinize (kültürünüze) irkence koşun dediler 22 Hemen fırladılar, şöyle mızırdaşıyorlardı: 23 Sakın bu gün aranıza bir miskîn sokulmasın diyorlardı 24 Sırf bir men'a güçleri yeterek erkenden gittiler 25 Vakta ki o bağı gördüler, biz, dediler: her halde yanlış gelmişiz 26 Yok biz mahrum edilmişiz 27 Ortancaları (en mu'tedilleri) demedim mi size: tesbîh etseydiniz 28 Sübhansın ya rabbena! Dediler: bizler doğrusu zalimlermişiz 29 Sonra döndüler kendilerine levm ediyorlardı 30 Yazıklar olsun bizlere, bizler doğrusu azgınlarmışız 31 Ola ki rabbımız bize onun yerine daha hayırlısını vere, her halde biz bütün rağbetimizi rabbımıza çeviriyoruz 32 İşte böyledir azâb, ve elbette Âhret azâbı daha büyüktür, fakat bilselerdi 33

1. - Nun vakf üzere sakindir. Vasil halinde kiraetlerin ekserisinde izhar ile ba'zısında « واو »

» da gunneli veya gunnesiz idgam ile okunur. Tâ baş « الم » de geçtiği üzere bizim için lügaten olmasa

bile ma'nen müteşabihattandır. Bunu zâhiri « ص ، ق » gibi hurufi hecadan bildiğimiz Nun harfi

olmasıdır ki Rahman, Kur'an isimlerinin âhîrinde olduğu vechile gunneli bir sestir. Bir nokta ile bir hokka ve çanak gibi dairevî bir şekilde yazılır. İsmi de evvel ve âhiri bir olan « نون » lâfzıdır. Harf denilen sesler içinde en ihtizazlı bir ses olması ve kitabi fitratın nizamında derece derece müfredat ve besaitten mürekkebât dizilerek mebd'e'den müntehayya vücudi hakka delâlet

Sh:»5254

eyliyen âyetler satra konmuş olduğu gibi fikir ve nutukta ve kalemle yazıda da cümlelerin kelimelerden, kelimelerin harflerden dizilmesi haysiyetiyle ya zikri has, iradei âmm kab'inden alel'umum heca harflerine işaret olarak veya en'ini beşerin ve tan'ini hilkatin en ziyade mümessili olan bir ses, yâhud nazarımızda bir merkeze nâzır nısfı küre şeklinde tecelli eden âlemin Arz ve Semasile suret ve ma'nâsını veya kalemle yazı yazılan bir hokka ile mürekkebini andırır bir şekilde yazılan « نون » harfinin bilhassa kendisini göstererek fitratte kelâm ve yazının menşe' ve gayesine telvih ve bunlara kasem ile yazının ve ehli kalemin kıymetine tenbih ederek tehadidi, da'veti ifade eder bir harftir. Ki zihinleri bir noktada derinlere götürerek kitabi münzelden kitabi bıkate ve meb'dei vücuda kadar bütün harfleri düşündürebilir. Ve böyle olması aynı zamanda Sûrenin ismi olmasına da mani' değildir. Nun diye okunurken ismi değil de müsemması maksud

olduğuna tenbih için « ن » yazılmış ve r'rab olunmayıp vakf üzere okunmuştur. Bu vakf ile evvelki Sûrenin âhirindeki mâimaini gayb etmiş olanların enînleri ancak bir abi revan gibi mayei hayat olmak üzere tarafı Rahmandan nâzil olan Kur'an ile dinlendirebileceğine ve kalemlerin onun için çalışması lüzumuna da zevkî bir delâlet vardır. Hasılı burada asıl ma'nâi maksud her ne olursa olsun evvel emirde ma'lûmumuz bulunan « نون » harfi olmak zâhir ve bir çok müfessirînin muhtarı da budur. Bu cihetle lâfzî teşabbüh bir dereceye kadar kat' edilmiş demek ise de ma'nevî teşabüh yine bâkîdir. Maamafih arabîde « نون » ismi bu harften başka olarak Hazreti Yûnûse « ذَا النُّونِ » denilmesinde olduğu gibi hut, ya'ni balık ma'nâsına, keزالik yazı hokkası «divit» ma'nâsına ve daha ba'zı ma'nalara geldiği söylenir. Bu münasebetle burada şu rivayetler de nakledilir:

1 - Ba'zıları demiştir ki: « نون » büyük balıktır ki

Sh:»5255

Arzlar onun üzerindedir. Ve ona Yehmut ta'bir olunur. İbni Cerir İbni Abbastan bu babta şunları rivayet eyler: birincisi: Allah tealânın ilk halk ettiği şey kalemdir. O yaratılınca bütün olacaklar cereyan etti, sonra

buhar yükseltildi ondan Semâvat yatarıldı, sonra « نون » yaratıldı. Arz o nunun sırtına döşendi, sonra Arz

hareket etti, derken ıztırab ile çalkandı, onun üzerin dağlarla tesbit edildi, onun için dağlar Arza karşı

fahrederler. İbni Abbas böyle dedi ve okudu: « نَ وَالْقَلَمِ وَمَا يَسْطُرُونَ » bir diğeri:

Rabbımın ilk halk ettiği şey kalemdir. Ona yaz dedi o da Kıyamete kadar olacağı yazdı. Sonra su üzerinde

Nunu halk etti, sonra onun üzerine Arzı kebseyletti (ya'ni kıvrı arzı onun üzerine örttü) buyurdu, Âlûsî: bunu

Ziyanın Elmuhtarede ve Hâkimin sahih diye ve daha bir takımlarının İbni Abbastan rivayet eyledikleri bir

hadîs olmak üzere şöyle nakletmiştir: «

خَلَقَ اللَّهُ تَعَالَى النُّونَ فَبَسَطَتِ الْأَرْضُ عَلَيْهِ فَاضْطَرَبَ النُّونُ
فَمَادَتِ الْأَرْضُ فَأُثْبِتَتِ الْجِبَالُ ثُمَّ قَرَأَ نَ وَالْقَلَمِ الْخ

tealâ Nunu halk eyledi sonra onun üzerine Arz bast edilip döşendi, bu sebeble Nun ıztırab ile deprendi, bu

sebeble Arz meyd (meyl) ile çalkandı, bu suretle dağlar oturtulup onlarla tesbit edildi, sonra okudu «

اهـ» نَ وَالْقَلَمِ الْخ Görülüyor ki bu rivayetlerde hep Nun ismi kullanılmış, hut

denilmemiştir. Fakat Mücahidden rivayette buna Arzın veya arzların üzerinde bulunduğu hut» ta'bir edilmiş

olduğundan balık diye şayi' olmuştur. Bunun bizim bildiğimiz balık olmadığı aşikâr iken bundan bir çok

yanlış zehablar hasıl olmuştur. Lâkin dikkatle okununca bunlar bize şunu anlatmış oluyor. İbtida kalemi'âlâ

denilen ve takdiri ezeli'de Kıyamete kadar cereyan edecek şeylerin bir projesini yazan ruhanî bir mebdde, bir

kuvvet yaratılmıştırki buna bir çokları aklî evvel veya nuri Muhammedî demişlerdir. Sonra madde yaratılmıştır, buna cevher dahi denilmiştir. Sonra bir su buharı gibi gaz halindeki maddeden ecrâmı semaviyye yaratılmış, sonra

Sh:»5256

bunlardan mayî' halinde Arzın maddesi ayrılmış ki faza dediğimiz Sema deryasında yüzen bu maddeye kürevî olduğu anlatılmak üzere Nun veya Hut tesmiye edilmiştir. Kürei Arzın böyle ibtida sema maddesinden ayrılarak yaratılmış olup buharlarla muhat mayî' halinde cevde yüzmekte bulunan yuvarlak « ن » maddesi üzerinde sonra kıvrı Arz ta'bir ettiğimiz toprak ve cemadat tabakası yaratılmağa başlamış ve bu tarftan o Nun maddesinin üzerine bir kabuk halinde yayılıp döşenmiş ve bu suretle Arz husule gelmiştir. Fakat her taraftan böyle sarılmış olan o Nun evvelkisi gibi teneffüs edemiyerek nefesi tıkanmış bir balık gibi ızdırab ile deprenmeğe başladığından bu sebeble hareketi Arz, ya'ni zelzeleler husule gelmeğe ve bundan da Arzın sathı çalkanıp yarılarak volkanlar zuhur etmeğe başlamış, bu sebeble de etrafına saçılan Arz dalgalarının kebs oluna oluna, ya'ni bastırılı bastırılı dağlar yaratılmış ve bu suretle dağlar oturdukça Arz peyderpey kesafet ve metanet kesbederek tesbit olunup üzerinde durulabilecek bir hale gelmiştir. Kur'anda

dağlara evlad, ya'ni Arzın çivileri ta'bir buyurulması da bu ma'nâ ile tefsir olunmuştur. Dağların teşekkülünün bu suretle Arz üzerinde hayat için büyük faydeleri olmuş ve bundan dolayı onların Arza karşı tefahürle yukarıdan bakmağa bir hakları vardır. Bununla beraber ondan sonra hareketi Arz ve hasf denilen volkan hâdiseleri hiç olmuyor değil, zaman zaman nice zelzeleler olmakta ve nice sivrilen dağlar yıkılıp yerin altından yeni dağlar, tepeler yaratılmaktadır. Fakat bunlar arasına ve ilk devirlere nisbetle pek cüz'î demek olduğundan

Sh:»5257

hey'eti umumiyesiyle Arzın kabili sükna olmasına mani' teşkil etmemektedir. Bir gün olup da Sûrei Hakkada geleceği vechile zîri zemînden büyük bir feveran ile Arz ve cibalin bir lâhzada un gibi dağılıp hebaen mensûrâ edilivermesi de her gün ihtimal dahilindedir. El'haletü hazihi vuku bulmakta olan zelzeleler, hasifler, volkanlar dahi demek ki hep Arzın altındaki o Nunun biemrillâh teprenmesiyle husule gelmektedir. Ve yanılan yerler, fıskıran volkanlar, yeniden husule gelen çukurlar, tepeler, ovalar hep o kalemia'lânın resmettiği çizgiler, yazdığı yazılardır. Şimdi şunu i'tiraf etmek lâzım gelir ki zamanımızda Arzın teşekkülü ve dağların tekevvünü ve zelzelelerin tehaddüsü hakkında fen namına Tabakatül'arz

malûmatından edinilebilen kanaatlerin hulâlasası da bu rivayetlerin müfadından başka bir şey değildir.

Böyle iken bir çokları Arzın altında balıkmı olmuş, o nasıl deprenir de hareket olmuş diye güler, bir

çokları da Arzın altındaki gazların sıkışmasından, hareketinden, yerin üzerinde zelzelemi olmuş diye

güler, iki taraf da birbirinin dediğini düşünüp anlamayarak yekdiğerini techil veya tekfire kadar gider.

Halbuki iki tarafda da bunun Allahın emriyle olmasını unutandır ki cehalet eder. İşte Arzın içindeki esas

küreyi, merkezi teşkil eden o Nuna ba'zı tefsirler Hutî a'zam ve Yehmut ta'bir etmişlerdir. Bunu « باء » ile

mübhemiyetten « بهموت » okuyanlar olmuş ise de kazıy haşiyelerinde iki noktalı yanın fethi ve «ha»

nın sükûniyle yehmut diye tasrih edilmiştir. Maamafih hanın da fethiyle melekût ve ceberut vezinlerinde

mübalağa sıygası olmak zâhir görünür.

YEHEM, cünun, EYHEMAN, iki saldırcı ki bedevîler seyl ile adama saldıran kızgın esirik deveye,

medenîler de seyl ile yangına derler.

YEHMA' sahra vezninde ucu bucağı bulunmayın

çöle, bir de asla ferec-ü inşirahı bulunmıyan şiddetli kıtlık senesine denir. Bundan mübalâğa sıygasiyle

yehemut bir ma'nâ ile volkana bir ma'nâ ile fazaya denilebileceği gibi son ma'nâ ile de Arzın bidayeten açık

iken sonra kısrının yaratılmasıyla altında merkezine kadar mahbus kalıp sıkışmış ve bir fûrce buldukça

feverana müheyya olmak üzere iztirabını saklamakta bulunmuş olan içine şiddet ve dehşeti i'tibariyle

Yehemut, iztirabı i'tibariyle Hut, iniltisi veya merkez etrafında istidaresi i'tibariyle de Nun denilmiş demek

olur. İşte bir kısım müfessirîn zikrolunan rivayetlerine binaen burada «nun», hut ya'ni balık ma'nâsına

olarak bu yehemute kasem olduğuna kail olmuşlardır. Bir kısmı da Sûrede «

فَاصْبِرْ لِحُكْمِ رَبِّكَ وَلَا تَكُنْ كَصَاحِبِ الْحُوتِ إِذْ نَادَى وَهُوَ

مَكْظُومٌ» buyurulmuş olması ve Sahib huttan murad Sûrei Enbiyada geçen «

وَذَا النُّونِ إِذْ ذَهَبَ مُغَاضِبًا فَظَنَّ أَنْ لَنْ نَقْدِرَ عَلَيْهِ فَنَادَى فِي

الظُّلُمَاتِ» Âyeti mucebince zennun olan Hazreti Yunüs bulunmasına ve sûrei Saffatta «

فَالْتَقَمَهُ الْحُوتُ وَهُوَ مُلِيمٌ» buyurulmasına mebniy bu karînelerle burada da «nun»

Hazreti Yunüsün zulûmatında habs olunduğu balık olduğuna zâhib olmuşlardır.

«nun» devat, ya'ni yazı hokkası demek olan divit olduğunu söylemişler ve nunun bu ma'nâya geldiğine İbni

atıyye ve Râzî bir şâirin şu beytiyle de istişhad eylemişlerdir:

إذا ما الشوق يرجع بي اليهم القت النون بالدمع
السحوم

Bu surette hokka ile kaleme kasem edilmiş demek olur. Çünkü yazı bunlarla yazılır. Nutuk gibi kitab

ve

Sh:»5259

kitabetin de ehemmiyet ve fâidesi pek büyüktür. Maamafih bu ma'na yalnız kaleme kasemden de

anlaşılır.

3 - Nurdan bir levh denilmiştir. Ve Muaviye İbni Kurrenin bunu bir hadîsi merfu' olarak naklettiği

zikrolunmuştur. Bu ma'na; ufukta Sema kavsî içinde bir nokta gibi bulunan Güneşin veya Arzın bir « ن »

şekli resmetmesinden müste'ar olabilir.

4 - Yine İbni Abbastan: « الرَّحْمَنُ » harflerinin son harfidir.

5 - Ca'feri Sadık Hazretlerinden: Cennet nehirlerinden bir nehirdir **أه**.

Bunlardan başka Kamusta mezkûr olduğu üzere nun, devat ve hut ma'nasına geldiği gibi şefretüsseyf,

ya'ni kılıcın ağzına da denir. Ve Arabların balık şeklinde bulunan bir kılıclarının ismidir. Ve bir kelime

savaba ve kezalik sabînin çenesindeki çukura nûne denir **أه**. Ve bunlarda « **ها** » vahdet için

olduğundan cins murad olunduğu zaman «nun» denilmek lâzım gelir. Şu halde nun, ismicins olarak «

نُونٌ وَالْقَلَمِ» kılıç ve kaleme kase olmak da muhtemeldir. Lâkin burada buna dair bir rivayet varid

olmamıştır. Sahib Keşşaf demiştirki. Murad, hurufi mucemden olan bu « **ن** » harfidir. Divit demelerine

gelince, vaz'ı lûgavîmidir, yoksa şer'îmidir? Bilmem. Burada divitin ismi olduğu takdirde ya ismicins veya

ismi alem olmaktan halî olamaz. Eğer cins ise i'rab ve tenvin nerede? Eğer âlem ise yine i'rab nerede? Ve

hangisi olsa kelâmın te'lifinde bir mevki'i olmak lâzım gelir. Eğer muksemübihtir dersek cins olduğu

takdirde cer ve tenvin vacib olur. Ve kase mechul ve münekker bir divite yapılmış ve sanki «

وَدَوَاةٍ وَالْقَلَمِ» denilmiş olur. Âlem olduğu takdirde de munsarif kılarak mecrur okumak veya

alemiyyet ve te'nisten dolayı gayrı munsarîf kılarak meftuh okumak ıktıza ederdî. Kezâlik hut ile

tefsir

Sh:»5260

de böyledir. Ya balıklardan herhangi bir balık murad olunacak, yâhud da zu'meyledikleri yehmute alem

olacak, nurdan veya altundan bir levh yâhud Cennetde bir nehir diye tefsir dahi öyledir. Hasılı 'rab

olmadığı için murad isim değil, harfin kendisi olduğu teayyün eder **اه**. Bunun gibi Ebu hayyan da

demiştirki « ن » harufı mu'cemen « ق ، ص » gibi bir harftir. Amilden mühmel olarak diğeriyle

beraber gelen ba'zı haruf gibi gayri mu'rebdir. Mahalline 'rab ile hüküm tehakküm olur. Onun hutı a'zamin

ismi olduğuna dair İbni Abbas ve Mücahiden, divit ismi olduğuna dair yine İbni Abbas ve Hasen ve

Katade ve Dahhâkten, nurdan bir levh olduğuna dair merfu' olarak Muaviye ibni Kurrenden, Errahman

harflerinin âhiri olduğuna dair yine İbni Abbastan, Cennet nehirlerinden bir nehir olduğuna dair Ca'feri

Sadıktan edilen rivayetlerden hiç biri sahih olmasa gerektir. Ebu Nasr Abdurrahimi kuşeyrî de tefsirinde «

ن » harufı mu'cemen bir harftir. Tam bir kelime olsaydı kalem gibi 'rab olunurdu. Demekki sair sûrelerin

evvellerindekiler gibi bir heca harfidir demiştir « انتهى ».

Bizim bütûn bunlardan vasıl olduğumuz netice de şudur: evet resmi hat ve lâfız noktai nazarından burada « ن » sade bir heca harfidir. «nun» diye ismiyle okunuşu da elif be gibi ta'dad tarzında olduğu şübhesiz ve bunun asıl hukmü de tehaddi ile ibtilâi rasihîndir. Lâkin böyle olması Sûrenin ismi olmasına mani' olmayacağı gibi bir çok ma'nalara delâletiaikliyye ile muhtemil müteşabih bir remz olmasını da mani' değil, muktazîdir. Bundan dolayı «nun» lâfzının zihinleri sürükliye bileceği muhtemil ma'nalardan birini «murad budur» diyerek hasra kalkışmak doğru olmaz. Bununla beraber lisanda azçok ma'lûm ma'nalardan bazıları hakkında varid olan ve rivayetce pek zayıf olmadığı gibi dirayetce de anlıyabilenler için gayri ma'kul değil, bil'akis fâideli mazmunları iş'ar eyliyen

Sh:»5261

rivayetleri, mahmili sahihleri varken tekzibe kalkışmak da hakkaniyete muvafık olmaz. Zira İbni Abbastan

rivayetlerin te'addüdü gösteriyorki o onları tahsîs için biren vech olmak üzere söylemiş ve her birinde bir

fâide beyan eylemiştir. Hem kaleme tealluk eden « **أَوَّلُ مَا خَلَقَ اللَّهُ الْقَلَمَ** » fıkrası ve şu

halde «nun» sesinden hatıra gelebilen ve ehemmiyeti mahsusası bulunan her ma'na burada zihinden

geçirilmek ve fakat Allahın muradı bunlardan birisimi? Hepsimi? Yoksa daha başka bir şeymi olduğu ta'yin

edilmiyerek bunun aczi beşeri tanıtmak üzere ma'nâ i'tibariyle müteşabihattan olduğuna karar verip «

لَا يَعْلَمُ تَأْوِيلَهُ إِلَّا اللَّهُ » demek en muvafık hareket olur. Gerçi delâleti lâfziyye noktai

nazarından ilk evvel yazıldığı gibi hurufi hecadan olan « ن » harfini anlamak zikrolunan kiraete nazaran

kat'î demektir. Lâkin burada bu kadarı teşabühün refi için kâfi değildir. Bu vav, kasem içindir demeğe

benzemez. Çünkü bu surette de kelâmın tel'ifi için « ن » harfiyle kalemin ve yazının münasebitini takdir

edebilmek üzere aklî ve zevkî bir takım münasebetler düşünölmek lâzım gelir. Ve işte o zaman bu harfin

yalnız bir remz olmak üzere zikredilmiş bulunduğu teayyün eder. Bundan ise yine remzi surette mümkün

olabilen sair ihtimalâtı mülâhazaya dalmak zarurî olur. Ve bu haysiyyettedir ki teşabüh tehakkuk eder. Biz

de bunun için diğeri mukattaatı süverde olduğu üzere bunun dahi müteşabihattan olduğunu beyan ile söze

başladık ki bu hem Selef meslekine muvafık, hem de hurufi hecadan bir harftir diye kestirip atanların

gözetikleri tahaddi maksadına mutabıktır. Şu halde « ن » bir kasemi tazammun ediyormu etmiyormu?

Kestileremez. Kasem mukadder ise ﴿ وَالْقَلَمِ ﴾ -deki vav, « وَمَا » deki gibi atf için değil ise

kasem için olur. Bu kalem nedir? Müfssirîn burada iki vecih söylemişlerdir: birisi «lâm» in ahid,

biriside

Sh:»5262

cins için olması itibariyledir. İbni cerîr derki: kalem, ma'ruf olan kalemdir. Şu kadar ki rabbımızın kalemler

içinde kalem ettiği kalem, o kalemdirki tealâ zikruhu halk edip emretmiştir, o da Kıyamete kadar kâin

olacağın kitabetiyle cereyan eylemiştir, Bana Muhammed ibni Salihi enmatî tahdîs edip dedi: bize Abbad

İbni avvam tahdîs edip dedi: bize Abdülvahid ibni selîm tahdîs edip dedi: Atayı dinledim, dediki: Ubade ibni

Samitin oğlu velîde sordum babanın vefatı sırasında vasiyyeti ne idi? Cevaben dediki: beni çağırdı, ey

oğulcuğum! Dedi: Allaha takvâ ile korun, haberin olsunki sen Allahın birliğine. Hayır ve şerr kadere iman

etmedikçe Allaha korunamazsın ve ilme iremezsin, ben Resulullah sallâllahü aleyhi vesellem Hazretlerini

dinledim, diyordu ki: «

انَّ أَوَّلَ مَا خَلَقَ اللَّهُ خَلَقَ الْقَلَمَ فَقَالَ لَهُ أَكْتُبْ قَالَ يَا رَبِّ
وَمَا أَكْتُبُ قَالَ أَكْتُبِ الْقَدَرَ قَالَ فَجَرَى الْقَلَمُ فِي تِلْكَ
السَّاعَةِ بِمَا كَانَ وَمَا هُوَ كَائِنٌ إِلَى الْآبَدِ = haberiniz olsun ki Allah ilk halk

ettiğinde kalemi halk etdi de ona dediki yaz, yarab ne yazayım ki? Dedi, kaderi yaz dedi, dediki: işte o

saatte kalem olmuş ve ilelebed olacak ile cereyan etti». Mücahidden de « نَ وَالْقَلَمِ » kendisiyle zikir

yazılıdır. اهـ . Demek ki kalem olunan kalen şer'an ma'hud olan kalemdirki o da levhi mahfuzu yazan

kalem yâhud Kur'an yazılan kalemdir. Maamafih bunu « **عَلَّمَ بِالْقَلَمِ** » de olduğu gibi cinse

hamledenler de vardır. Keşşaf şöyle der: kaleme kasem buyurdu, şanına ta'zîm için, çünkü onun halk ve

tesviyesinde hikmeti azîmeye delâlet vardır. Ve çünkü onda vasfın ihata edemiyeceği menafi' ve fevaid

vardır. İbni atiyye de demiştirki: nuna «behmut» diyenler, kalemi Allah tealânın halkedip kâinatı yazmayı

emrettiği kaleme hamlettiler « **يَسْطُرُونَ** » daki zamiri de Melâikeye irca' eylediler. Ona isimdir diyenler

de insanların ellerinde mütearef olan kaleme haml eylediler. İbni Abbas bunu tensîs eylemiş ve «

يَسْطُرُونَ » daki zamiri de nâsa göndermiştir. Bu suretle kasem bu mecmua, ya'ni yazı işine vârid

olmuştur ki bütün

Sh:»5263

ulûmun ve Dünya ve Âhîret umurunun kıvamıdır, çünkü kalem, lisanın kardeşi ve Allah tarafından bir ni'meti

ammedir **اه**. İmamı Râzî de şöyle der: «velkalem» de iki kavil vardır: birisi budurki kasem edilen kalem,

gerek Semada bulunanın ve gerek Arzda bulunanın yazdığı kalemin hepsine vaki' olan cinstir. Allah tealâ

mantığı ihсан ile « **خَلَقَ الْإِنْسَانَ عَلَّمَهُ الْبَيَانَ** » diye minnet buyurduğu gibi «

«وَرَبُّكَ الْأَكْرَمُ الَّذِي عَلَّمَ بِالْقَلَمِ عَلَّمَ الْإِنْسَانَ مَا لَمْ يَعْلَمْ»

diye kalem ile kitabeti müyesser kılmasıyla de minnet buyurmuştur. Bununla intifain vechi de şudur: kalem

gaibi muhatab menzilesine koyar, bu sebeble insan lisan ile yakınına anlatabildiği meramını kalem ile

uzağa da anlatabilir. İkincisi: kasem edilen kalem « **أَوَّلُ مَا خَلَقَ اللَّهُ الْقَلَمَ** » diye

haberde varid olan ma'hud kalemdir. Allah tealâ bunu evvelâ halk etmiş, sonra da ona Kıyamete kadar

olacağı yazdırmış, saat gelene kadar olacağı, bütün ecelleri, amelleri yazar, bu kalem, uzunluğu Sema ile

Arz mabeyni kadar nurdan bir kalemdir. Kazıy «Ebu Bekri bakıllanî olmalı» demiştirki: bu haberi mecaze

hamletmek icab eder. Çünkü kitabette âleti mahsusa olan kalem emr-ü nehy olunacak hay ve âkıl değildir.

Onun mükellef bir zîhayat olmasıyla bir kitabet âleti olması kabili ictima' değildir. Belki murad onu bütün

olacaklarla cereyan ettirdi demektir. Bu tıbkı «

« **إِذَا قَضَىٰ أَمْرًا فَإِنَّمَا يَقُولُ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ** » kavli gibidir. Çünkü bunda ne

emir, ne teklif yoktur. Belki makdurda münazeasız ve müdafesiz mücerred kudretin nefazı vardır. Yine

Razî derki: nastan ba'zı kimseler de şu zuumde bulunmuştur: burada mezkûr olan kalem akıldır. Ve o cemii

mahlûkatın aslı gibi bir şeydir. Ve buna şu suretle istidlâl eylemişlerdir. Zira haberlerde rivayet olunmuştur

ki « **أَوَّلُ مَا خَلَقَ اللَّهُ الْقَلَمَ** » dir. Diğer bir haberde de «

« **أَوَّلُ مَا خَلَقَ اللَّهُ الْعَقْلَ** » dir. Diğer bir haberde de «evvelü mahalâkallah bir cevherdir ki

Allah tealâ ona heybetle nazar buyurdu, o eridi ve sühunet peyda etti, ondan bir dühan

Sh:»5264

ve köpük çıktı, dühandan Semâvat, köpükten Arz yaratıldı» diye varid olmuştur. Bu haberlerin mecmuu delâlet ederki kalem ve akıl ve mahlûkatın aslı olan o cevher hepsi bir şeydir, yoksa tenakuz olurdu **اه**.

Kaziy beyzavî de bunları şöyle hulâsa eder: «velkalem», lavhı yazan, yâhud kendisiyle yazılandır. Ona kasem buyuruldu. Çünkü fevaidi çoktur **اه**.

Tefsiri Celâlenyde de der ki: kalem kâinatın Levhı mahfuzda yazıldığıdır **اه**. Bunu cinsi kalemin ta'rifi olarak anlamak da kabil olabilirse de süyutînin muradı ahiddir.

Bütün bunları gözden geçirdikten sonra biz de bu kanaate geliyoruz: ma'lûm ki ma'hud da cins cümselindendir. « **عَلَّمَ بِالْقَلَمِ** » mısdakınca insana ta'lim olunan cinsi kalemden zâhir olan ise ma'lûmumuz olan kalemi beşer görünür. Kalemi beşer de Allahın halkıyledir. Buda ilk halk olduğunda beri olmuş ve olacağı ve hattâ ilel'ebed olacağı ve zikr-ü fikri mümkün olduğu kadar yazmakla cereyan

etmektedir. Ve şübhe yok ki gerek hakikat gerek mecaz her ne ma'nâ ile olursa olsun kaleme kasem

edilince bundan bir ferdi ma'hud dahi murad edilse yine cinsi kalemin ve binaenaleyh kalemi beşerin dahi

bir şeref ve kıymeti anlaşılmış olur. Eğer bu kasemin cevabında muhatab bilhassa Hazreti Peygamberin

kendisi olmasaydı da hitabı amm olsa idi burada «

عَلَّمَ بِالْقَلَمِ عَلَّمَ الْإِنْسَانَ مَا لَمْ يَعْلَمْ» gibi kalemi beşer murad olunmak zâhir

olurdu. Çünkü umum beşerin fi'len ma'lûmu olabilen kalem o olurdu. Ahid murad edildiği takdirde de

bunlardan birisi veya bir kısmı olurdu. Bununla beraber bundan mecaz olarak kalemi beşerin men'bai feyzi

olan kalemi fitrat olmak da muhtemil bulunurdu. Fakat burada hitab bilhassa ni'meti ilâhiyyeye mazher

kılınarak «وَأَنَّكَ لَعَلَىٰ خُلُقٍ عَظِيمٍ» buyurulan Hazreti Muhammedîye aid olması ve bu

azîm huluk mefhumunun içinde «

«وَمَا كُنْتَ تَتْلُوا مِنْ قَبْلِهِ مِنْ كِتَابٍ وَلَا تَخُطُّهُ بِيَمِينِكَ
«مَا كُنْتَ تَدْرِي مَا الْكِتَابُ» mazmunları dahi dahil olmakla ni'met

Sh:»5265

ve hulûkı Muhammedînin azameti kalemi beşerden değil, doğrudan doğru kalemi fitratten cereyan etmiş,

bundan önce de mülki ilâhînin azamet ve cereyanından söz geçmiş bulunması hasebiyle burada

Peygambere kasem olunan kalemden murad, ona bildirilmiş ve önce ma'lûm olmuş bulunan kalemi fitrat

veya kalemi evvel veya kalemi â'la denilen kalemi ilâhî olmak lâzım gelir. Bundan dolayı biz bu hususta en

güzel vechi İbni Cerîrin rivayeti ile Celâleynin hulâsasında buluyoruz. Bunun İlmî usul lisaniyle ifade

edecek olursak şöyle denilmek icab eder. Bu « وَالْقَلَمِ » de kalem, kalemi ilâhîde bil'ibare nass,

dolayısıyla kalemi beşer hakkında da bil'işare zâhir demektir. Cins diyenlerin maksudu da Razînin ıhtarı

vechile gerek hakikat gerek mecaz « مَا يُطَلَقُ عَلَيْهِ الْقَلَمُ » ma'nâsına bu ikisinden eamdır.

Yalnız dal bil'ibare ile dal bil'işareyi nass ile zâhiri tefrik etmemişlerdir. Sonra şunu da unutmamak lâzım

gelir ki bu « وَالْقَلَمِ » de elif lâmin istiğrak için olduğuna kail olan yoktur. Ya'ni kalem cinsinden her

ferdine de kasem edilmiş değildir. Binaenaleyh kalem kasem edilmekle cinsi cins olmak haysiyetiyle

tebcil olunmuş değildir. Zira hakkı ibtal veya ibadullahı ızrar yolunda şeytanet ve ahlâksızlık veya

idrâksizlikle fitne ve fesad vâdîlerinde cereyan eden yalancı ve mecnunâne kalemler tebcîle lâyık değildir.

Onlar da birer kalem olmak i'tibariyle ehemmiyeti haiz iseler de hak ve hayır cihetiyle değil, şerr ve zarar

cihetiyledir. Bundan dolayı burada bu kasemin arkasından cununun, fitnenin nefyi ve ni'meti rabbaniyyenin

idrâk ve ahlâkın, ecrin büyüklüğünü beyan ve ahlâksızların, yalancıların zemmi ile o cihete de tenbih

buyurulacaktır. Buda gösterir ki kalemden murad, kalemi ilâhî, kalemi hakîr. O halde meal şu olur:

«Nun» denilen mebd'e üzerinde bir lâhza dur dinle

Sh:»5266

kasem ederim ona ve ma'lûmun olan kalemi hakka ﴿وَمَا يَسْطُرُونَ﴾ ve ehli kalemin satra dizip

yazdıklarına ve yazacaklarına ki ya Muhammed! - Burada da dikkat olunacak muhim bir nûkte vardır. «

يَسْطُرُونَ», cem'ı müzekkeri sâlimdir. Bu cem'ı ise zevil'ukule mahsustur. Kalem müfred olarak

zikrolunduğu halde yazış ve yazılanlar ona nisbet edilmeyip zikri geçmemiş olan bir zevil'ukul cem'ine

nisbet edilmiştir. Bu ise şunu anlatmış olur: yazı yazan asıl kalem değil, onun arkasında göze görünmeyen

bir akıl ve idrâk sahibidir. Onun için mahsûs kalemler yazıları nisbetinde daima arkalarında gizli olup da

onları işleyen bir akıl âlemindeki müdrik sahiblerine, ya'ni ehli kaleme delâlet ederler ki hakıkatte o kalemler

o yazıları satra dizip yazan onlardır. Kalemden maksud da kendisi değil, o yazdıklarıdır «قلم» «وما»

daki vavı atf gibi bir âlettir. Bu suretle burada vav, atf için olarak kasem, kalem ve yazılarıyla sahibleri olan

ehli idrâke delâlet etmek üzere mecmuuna yapılmıştır. O halde kalem ve yazılardan âlemi ukul ve meaniyi

ve onlardan da onları aklî beşere yazan kalemi evveli, ondan da onun sahibi olan rabbül âlemîni

anlamalıdır.

Kalemi beşere nazaran yazıcılar ehli kalem, akıl ve idrâk sahibi insanlar, hem de göze görünen bedenler değil, insanlık hakikatini teşkil eden şuurlar, zekâlar olduğu gibi, kalemi a'lâya nazaran da harıcden suveri eşyayı ve zihinlerden suveri meaniyi yazan Melâike, onları yazan da Hak tealâdır. Bunun için burada « وَمَا يَسْطُرُونَ » un fâili olan zamir kalemi beşere nazaran müdrik insanlara işaret olduğu gibi kalemi a'lâya nazaran da Melâike olmak üzere tefsîr edilmiştir. Bazı tefsirlerde nâs, bazılarında da Melâike denilmesi bundan dolayıdır. Lisanımızda böyle cem'i müzekkeri sâlim sıygası bulunmadığı için bu nükte

Sh:»5267

ifade edilemez «kalem ve yazdıklarına» dediğimiz zaman bundan ehli kaleme intikal, tasrih edilmemiş olur.

Bir de « يَسْطُرُونَ » muzari' sıygasıdır. İstimrara ve hal-ü istikbale delâlet eder, biz ise hal sıygasından

sıygayı sile kullanmadığımızdan bunu bir kelime ile ifade edemeyiz. Yazdıklarına ve yazacaklarına

dediğimiz zaman da yazıyor idiklerini söylememiş oluruz. Bu bize şunu da anlatmış oluyor ki bu âyetler

nâzil olurken kalemi a'lâ cereyan ediyordu ve daha edecektir. - O halde = «

وَقَدْ جَفَّ الْقَلَمُ بِمَا هُوَ كَائِنٌ» kalem, olan ile kurumuştur.» Hadîsi şerifi kalemin

cereyanı tamamen durmuştur demek değil, olanlar yazılmış bitmiştir, fakat olacaklarla kalem kurumuş değil,

onları yazmak için cereyan etmektedir demek olur. Kaderde ferağ tam ümmülkitab olan ılmullaha

nazarandır. Yoksa levhı mahfuza ve sahai tekvîne nazaran «يَمْحُوا اللَّهُ مَا يَشَاءُ وَيُثَبِّتُ

» dir.

Hasılı onlara kasem olsun ki ya Muhammed! 2.

﴿مَا أَنْتَ بِنِعْمَةِ رَبِّكَ بِمَجْنُونٌ﴾ sen rabbının ni'meti sayesinde (veya ni'meti hakkı

için) mecnun değilsin - bu ve ma'tufları kasemin cevabıdır. «بِنِعْمَةِ رَبِّكَ» de «باء» sıla veya

kasem için olabilir. Ebu Hayyan nefide daha ziyade kuvvet ifade etmek üzere cümlei mu'terıza halinde

kasem için olmasını zâhir görmüştür. İbni Atıyye de «sen bihamdillah sabih fazîletsin demek kabîlinden

bihamdillah gibi cümlei mu'terıza olduğunu söylemiştir. Zemaşerî ise menfiy olan habere te'allukiyle «sen

rabbının ni'metiyle akılsın» demek kabîlinden cünunun nefyi, aklın isbatında müsavî olmak üzere ni'meti

ilâhiyenin teallukunu ifade ettiğini ve yâhud zarfı müstekarr olarak «أَنْتَ» den hal olmasını

söylemiştir. Ni'metten murad da nübüvvet ve levazimi olan akıl ve şehamet ve hüsni ahlâk ve fazîlet ve

dünyevî uhrevî sebebi saadet olan mevhubatı rabbaniyyedir. Hasılı ma'na: Zatı Muhammedîye ilk vahyin

nüzulü ile

Sh:»5268

nübüvvet ve risaletin başlaması üzerine Mekke küffarının hased ve adavet ve şaşkınlıkla nisbet etmeğe

kalkışıkları mecnunluk ve sapıklık şâibelerinin kendisinden uzak, bil'akis onun akl-ü şehamet ve

istikamet-ü fazîletle mümtaz olduğunu ve bütün bunlar onu terbiye edip yetiştirerek nübüvvet ve risalete

mazher eden rabbı Allah tealânın in'amı cümlesinden olup bu yüzden göreceği ezâlara ve çekeceği

zahmetlere mukabil ileride minnetsiz ve tükenmez ecr ü ni'metlere nâil olmak üzere bulunduğunu beyan

va'dile nefsi nefisi Muhammedîyi tebri'e ve tezkiye ile takviye ve bu suretle tebliğatı ilâhiyyeyi bütün

âlemîne iysale sevktr. 3. ﴿غَيْرَ مَمْنُونٍ﴾ kesilmez, tükenmez, lâyenkatî' - atâı gayri meczuz,

yâhud hiç kimsenin minnetini çekmeksizin mahza Allahın lütf-ü inayeti olan bir ecir 4.

﴿وَإِنَّكَ لَعَلَىٰ خُلُقٍ عَظِيمٍ﴾ ve her halde sen şübhesiz pek büyük bir ahlâk üzerindesin

- ya'ni say-ü amel ile en yüksek hayır gagesine iysal edecek pek büyük huylar, hakikaten ta'zîme lâyık

seciyye ve meleke ve ma'neviyyat üzere yaratılmış bulunuyorsun, onunla yürüyecek o gayeye ireceksin,

işte o ahlâk, sıratı müstekımı, dîni hakk olan dîni islâmı teşkil eden edebi - Kur'an ve ahlâkı ilâhiyyedirki onu

Allah tealâ başhetmiş ve « لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِي رَسُولِ اللَّهِ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ »

buyurmuştur. Onun büyüklüğünü halk idrâk edemez ve sabr-ü tehammül edilmesi ıktıza eden deliliklerde

bulunurlar. Ragıbın Müfredatında beyanı vechile halk ve hulk aslında birdir. Şerb ve şûrb, sarın ve surm

gibidir. Lâkin feth ile halk, gözle idrâk olunan suretlere, hey'etlere, şekillere mahsus, zamm ile hulk, gönülle

idrâk olunan kuvvelere muhtass olmuştur **اه**. Cem'i lâmin zammiyle huluk ve ahlâk gelir. Fakat

lisanımızda ahlâk kelimesinin de evlad kelimesi gibi müfred makamında isti'mâli şayi' olmuştur. Ahlâk

haddizatında güle olan huylardır. Çirkin

Sh:»5269

huylulara ahlâksız denilir. Bununla beraber meleke ve rusuh esas olduğundan hayır veya şerri i'tiyad etmiş

olmasına nazaran ahlâkı hasene ve ahlâkı seyyi'e yâhud güzel ahlâklı ve çirkin ahlâklı diye de bir tefrik

yapılır, « خُلُقٌ عَظِيمٌ » in tefsirinde varid olan rivayetler İbni Abbastan: - 1) azîm bir dîn, - 2) azîm bir

din ki o islâmdır. Mücahidden: dîn. İbni zeydden; edebi Kur'an, imam Ahmed, Darimî, İbni mace, Nese'î, İbni

Cerîr ve daha diğerlerinin Saiyd ibni hışamdan rivayetlerinde demiştir ki Resulullahın ahlâkını Hazreti

Aişeden sordum dediki Kur'anı okumuyormusun? Okuyorum, dedim. İşte dedi: Resuli ekrem sallâllahü

aleyhi vesellem Hazretlerinin hulku Kur'an idi. Bunda iki ma'na vardır: birisi: Kur'andaki büyük mekârimi

ahlâkın hepsi onda vardı: Kur'anın zecreylediği eksikliklerin hepsinden korunurdu «

فَاسْتَقِمْ كَمَا أُمِرْتَ» emrinin tamamıyla mısradaki idi, onu anlamak Kur'anı tamamen anlamağa

mütevakkıftır demek olur. Birisi de onun ahlâkı Kur'anda «وَأَنَّكَ لَعَلَىٰ خُلُقٍ عَظِيمٍ»

buyurulduğu üzere öyle büyük bir ahlâk idiki onu başka bir ta'rif ile anlatmak kabil değildir demek olur.

Dahhâktan «لَعَلَىٰ خُلُقٍ عَظِيمٍ» ya'ni Allahın ona emrettiği ve onu müvekkel kıldığı dîni ve emri

اهـ . Burada «خُلُقٍ» daki tenvin tefhîm içindirki sairlerinin hakkıyla idrâk edemeyecekleri güzelliklerle

mümtaz bir ahlâk demektir. Görülüyorki evvelâ tahkiyk ve te'kid için olan «انَّ» sâniyen te'kid ifade eden

«لام» ibtida ile, sâlisen tenvini tefhîm. Rabian da azîm vasfiyle ahlâkı Muhammedînin azamet ü

ulviyyeti kat kat te'minat içinde beyan ve tebliğ buyurulmuş ve bu cümlede yukarıdaki kasemin cevabına

ma'tuf olmak suretiyle de takviye ve te'kid edilerek bu kitabı mübîninde kalemi a'lânın yazdığı satırları, azîm

bir ayeti mümtazesini olmak üzere konulmuştur. 5. ﴿فَسْتَبْصِرْ وَيَبْصُرُونَ﴾ - Ahlâk

mefhumunda amelî olarak bir gayeye yürümek matlûb bulunduğu cihetle

bu âyet de onun ileride kuvveden fi'le çıkararak tecrube sahasındaki tecelliyatıyla düşmanlar nazarında dahi

görüleceğini va'd ve bu suretle Peygamberi ve mü'minleri bir kat daha takviye ve ona fitne ve cünun isnad

eden kâfirlere inzar ve tehdiddir. 6. ﴿بَايِكُمُ الْمُفْتُونُ﴾ - MEFTUN, ismi meful olarak fitne ve

belâya tutulmuş mecnun demek olduğu gibi masdar olarak fitne ve cünun ma'nâsına da gelir. Burada «

﴿بَايِكُمُ﴾ denilmeyip «بَا» ile «بَايِكُمُ» buyurulmuş olduğu cihetle müfessirîn ikinci ma'nâyı daha

müreccah görmüşlerdir. Evvelkine göre ma'nâ: içinizde iki taraftan hanginizde imiş veya hanginizle imiş o

fitneye tutulmuş mecnun sen mi yoksa sana o kâfirler içinden mecnun, meftun diyen mi? Demek olur.

İkinciye göre de ma'nâ, iki taraftan hanginizde imiş o fitne ve cünun sende mi onlarda mı? Demek olur ki iki

ma'nâ da doğrudur. Ancak evvelkinde meftun lâfzının zâhirine nazaran açık olmakla beraber meal

i'tibariyle herkesin kavrayamayacağı ince bir dolaşım vardır. İkincisinde ise meftun lâfzının zâhiri hılâfına

olmakla beraber meal açıktır.

7. ﴿إِنَّ رَبَّكَ هُوَ أَعْلَمُ﴾ - Bu beyan da Peygambere yukarıki hitabât ve teminâtı veren

Allah tealânın şerikten münezze olan kendi şanı rübubiyetini, sıfâtının, ilm-ü kudretinin yüksekliğini ve

binaenaleyh ona iyman ve i'timad ile itaat ve hılâfından hazer olunması lüzumunu tefhim suretiyle bir

tarafıan tebligatı vakiayı evvel ve âhirinden tevsık ve münhasıran kendisine tevcih ederek verilecek

tebligata ihzardır. Ya'ni sana o in'amı yapan, o te'minatı veren ve önünü sonunu görüp gözetecek ve eğriye

doğruya müstehakkını verecek olan ancak rabbındır. Çünkü odur ancak seni yetiştiren, herkesten de

senden de a'lem olan ﴿بِمَنْ ضَلَّ عَنْ سَبِيلِهِ﴾ yolundan sapanı - aklı

varken

Sh:»5271

dareynde saadete götüreceğ hak yolundan sapmış, çığırından çıkmış, ebedî şekavete götüreceğ yanlış

yolda kendini gaybetmiş olanları ki hakîkatte deliler, sapıklar onlardır.

﴿وَهُوَ أَعْلَمُ بِالْمُهْتَدِينَ﴾ yine odur ancak eğrilikten sakınıp doğru yolu tutmuş, akıbet

murada irecek olanları - ki hakikatte aklı olanlar da işte onlardır. O halde ancak rabbına itaat et, rabbının

gösterdiği yoldan git de 8. ﴿فَلَا تَطِعِ الْمُكَذِّبِينَ﴾ artık itaat etme o tekzi edenlere - bu

hakikatleri tekzi eyliyen, yalan çıkarmağa çalışarak yalancılık eden ve sonunda kendilerini tekzi edecek

olan münkirleri dinleme, tanıma, sözlerini tutma, sevketmek istedikleri yanlış yola gitme, haksızlıklarına,

isyanlarına rağmen vazîfene, o büyük ahlâkın tatbikatına devam eyle. Fai cezaiyyenin delâletiyle yukarıki

te'minâtın ilk neticesi olan bu nehiy, Allah yolunda yapılacak vazîfenin başlangıcını beyan eden öğüddür.

Evvelen ve bizzat Peygambere hitab olmakla beraber Sürenin âhirinden anlaşılacağı üzere dolayısıyla

bütün ukalâ âlemlerine öğüddür. Ya'ni hak yolunda ilk işin bu olsun. Hakkı tanımayan, cezasına inanmayan

münkirleri tanıma, sözlerini tutma, yalanlarına aldanmaktan, düşecekleri akibete düşmekten sakın,

herşeyden evvel uyanık ve samîmî ol, temizlik, dürüstlük her kemalin başıdır. Gerçi ahlâkın büyüklerinden

birisi de semahattır, keremdir. Fakat hılım, kerem ve semahat, haksızlığı tervicde, ciddiyetsizlikde,

müdahenede değil, nezahette, samîmiyette, şehamette ve onların netaicine sabr-u tehammül ile feyz-u

terbiye neşretmektedir. Şunu da bilki sana mecnun diyen, aldanmış diyen sapık diyen, öyle yalan neşreden

o yalancılar onu samîmiyette değil, garazkârlıkla söylediler. Zira 9. ﴿وَدُّوا لَوْ تُدْهِنُ﴾ arzu

ettiler ki sen müdahene etsen, onları

Sh:»5272

yağlasan, taptıklarına, alçak garazlarına, haksızlıklarına ilişmesen, muvafekat etsen, yalanlarına yağ

sürsen diye istediler de onun için tekzibe kalkıştılar. Yoksa sen müdahene edecek, garazlarına revac

verecek olsaydın, o suretle sen de onların dalâletlerine iştirâk etmiş bulunsaydın ﴿فَيُدْهِنُونَ﴾ o

vakit müdahene edeceklerdi - onlar da sana yağ sürecek, yalanı tasdik edecek, ne büyük, ne akıllı adam diyeceklerdi. Lâkin sen müdahene etmeyip hakkı söylediğin, Allahın emrini, risaletini tebliğ eylediğin için öyle iftiraya kalkıştılar, bile bile yalan söylediler. Onun için sen onlara itaat etme, maksadlarına yağ sürme.

İşte büyük ahlâkın ilk umdesi budur. Demekki lisan, kalem şayanı kasem olmakla beraber doğruyu

söylemek için çalışmayan mudahin diller, mudahin kalemler ve onları dinliyenler büyüklükten, büyük

ahlâktan, akıldan uzak ve itaat eylemek şanından olmıyan bedbahtlardır, 10. ﴿وَلَا تُطِعْ كُلَّ﴾

şunların hiç birine ve hey'eti umumiyesine itaat etme ﴿حَلَّافٍ﴾ çok half, çok yemîn edici - çok

yemîn etmeğe alışmış, eğriye doğruya yemîn eder durur. Yemîn bir zaruret ve kat'î bir lüzum halinde hakkı

te'yid ve izhar için yapılır, pek büyük bir kuvvei te'yidiyedir, çok çok yemîn edip durmak ise onun istihfaf

etmek, kendi şahidini kendi cerh etmektir. Gerçi Allahın ismini ta'zîm ile çok zikretmek çok sevabdır. En

büyük ibadettir. Fakat onu herşeyde bir vasıtai tervic olmak üzere kullanmak sıklık şâhid olarak çağırıp

durmak ise zikr-ü ta'zîm değil, onun izzet ve kudsiyyetine tecavüz etmektir. Onun için yemîn eden kimse

son bir iztirar halinde, onun şehadet ve kefaletine müraceat ederken bütün hakkından emîn olacak vechile

düşüne düşünce titriye titriye müraceat etmelidir. Yoksa o yemîn o kimsenin

saygısızlığına

Sh:»5273

ve Allah tealânın azametini tanımadığına, yemînin gayet mukaddes tutulması lâzım gelen ve hakkın izharı, emniyetin takrir ve tesbiti için her vasıtanın kesildiği en son noktada müraceat edilecek en son ve yekâne kuvvei müeyyide olduğunu ve onu istihfaf edenin bütün emniyeti hukukıyyeyi çiyenmiş ve binaenaleyh kendi vicdanında kendine dahi hakkı hayat bırakmamış olacağını duymadığına, düşünmediğine delâlet eyler. Bu ise yemînin hükmünü tanımamak demek olan yemînsizlikten « **انَّهُمْ لَا أَيْمَانَ لَهُمْ** »

» mısdaından daha şeni bir tenakuzdur. Kuvvet almak için müraceat ettiği en büyük kudretin za'fını i'lân eyleyerek kendini yıkmaktır. Onun için gerek i'tikatça, gerek amelce her şerrin menbaıdır. Bunu anlamak için burada her fenalığın başında sayılmasını düşünmek kifayet eder. Bundan dolayı insan kat'iyen bildiği hakta bile çok çok yemîn etmekten sakınmalıdır. Zira ihtiyatsız yemîn eden, yalan yere, yemîn etmeğe de

alışır. Doğruya eğriye yemîn etmeğe alışmış olanlarda ise şu vasıfların hepsi bulunabilir. ﴿**مَهِينٌ**﴾

alçak - re'y ve tedbiri hakîr, süflî düşürür, kendi kendini küçük düşürür, yalancı, değersiz, her kalıba

dökülür, her fenalığa sürüklenir 11. ﴿**هَمَّازٌ**﴾ gammaz - şunu bunu ayıplar, ta'n eder, giybet eder,

zemm-ü kadh ile bizler, iğneler, dürtüştürür, bizleyici, mahmızlayıcı, ﴿**مَشَاءٌ بِنَمِيمٍ**﴾

koğuculukla gezer - hafıyyelik, boşboğazlık ile yaşar. 12. ﴿**مَنْعٌ لِلْخَيْرِ**﴾ Hayır engeli - hiç

hayra yaramaz, gayet behil olduğu gibi başkalarının yapacağı hayra da mani' olur. Hayır düşmanı

﴿مُعْتَدٍ﴾

mütecaviz - haddini aşkın, hakkına razı olmaz, zulümkâr

﴿أَثِيمٍ﴾

günâhtan

Sh:»5274

vebalden çekinmez, vebal yüklü 13. ﴿عُتْلٍ﴾ zobu - kaba, saygısız, zorba, obur, bulduğunu çarpar

yer, fahiş söyler, gaddar, müstebidd ﴿بَعْدَ ذَلِكَ﴾ ondan sonra da - ya'ni bütün bu fena huyların

arkasından da, onlarla beraber ﴿زَنِيمٍ﴾ bir delme takma - nesebi takma, uydurma, yâhud fenalıkla

mimli, şirret damgalı, yâhud dalkavuk.

ZENÎM, zenemededen müştaktır. Zeneme, keçinin, koyunun boynunda, kulağı dibinde derisinden küpe

gibi yumrucuklara yâhud kulağı dilinip de ucundan muallak bırakılan sarkıntıya denir ki her tarafa sallanır

durur. Lisanımızda o koyun veya keçiye küpeli denildiği gibi Arabcada da zenîm denilir, burada bundan

müsteardır ki bu Türkçede en ziyade dalkavuk veya kulağı yirik, yâhud kulağı gesik, yâhud kulağı küpeli

ta'birlerindeki mecaz ma'nâyı andırır. İbni Cerîr tefsirinde tafsîl olunduğu üzere müfessirler İbni Abbas ve

gayrilerinden bunun ta'rifinde şunları nakleyemişlerdir: deiy, nesebi mülhak, piç, şerr ile ma'ruf, kötü

damgalı, alâmetli kâfir, zalûm, leîm, fâcir ilh... Buhârîde de bu Sûrenin tefsirinde Mücahidden, İbni Abbastan

şöyle rivayet edilmiştir: « عَتُلُّ بَعْدَ ذَلِكَ زَنِيمٌ » Kureyşten şât zenemesi gibi zenemesi olan

bir recül **اه**. İbni Cerîr ve İbni Merduye de bu ma'hâda rivayet eylemişlerdir. Fakat bunun kesbî bir şey

olmayıp hilkî olduğuna göre mezmum olan ahlâk miyanında sayılmaması lâzım geldiği halde nasıl olur da

en mezmum, en aşağısı sayılır? Diye bir suâl vârid olduğundan Âlûsî bunun istişkâl olduğunu söylemiş

ve hallinde tereddüd etmiştir. Lâkin yine Âlûsînin beyanına göre zeneme söylediğimiz vechile hilkî ve sun'î

olabileceği cihetle bunu sun'î olarak anlamak veya mecaza haml etmek daha muvafık olur. Ve onun için

diğer ma'nalarla izzah edilmiştir, sonra aynı

Sh:»5275

suâl kendi sun'î olmiyan mülhak ve mülsaklar hakkında da vârid olabilir. O halde gerek âyeti ve gerek

rivayeti, kesbî noktai nazardan anlamak lâzım gelir. Bundan dolayı « زَنِيمٌ » dalkavuk, yâhud küpeli

muhannes ma'nâsına olmak muvafık görünür. Bunlar her halde bir utüllün arkasındadır. Yâhud utüll kendisi

de öyledir. Demek olur.

Bahis fene huylardan, alçaklıklardan sakınmak ve onların timsali olup da o yola sevk edilebilecek olanlara itaat etmemek mevzuu üzerinde ahlâkî ve ictimaî bulunduğu için müfessirler gayet rengin ve zengin olan bu kelimati Kur'anîyenin fehm-ü tefhimiyle irşada çalışmışlardır. Çünkü Kur'an o fenalık timsallerine itaat etmemeği emr ederken, nazmın nezahet ve nezaketine bir şaibe kondurmamak üzere onları her birinin sırasıyla meftun olup geyindiği müdebdeb bir tavr-u eda içinde deste deste mimliyerek inbıktan geçirmiş ve bunlara uyanların hepsinden aşağılık olduğunu göstermek üzere de zenîmi hepsinin sonuna takarak cümlesini bir kül halinde fırlatıp atıvermiştir.

Müfessirîn bunlarla muayyen bir şahıs kasd edilip edilmediğini teharri ile de meşgul olmuşlar ise de doğrusu Ebu Hayyanın dediği gibi âyetten zâhir olan budur ki: bu evsaf muayyen bir şahıs için değildir.

Başta « كُلَّ حَلَّافٍ » buyurulmasından da sarahaten anlaşıldığı vechile, ta'yin ve tahsîs maksud olmıyarak hem her birinin, hem mecmuunun cinsinden tahzirdir. Mâzîye olduğu gibi istikbale de şamildir.

Burada « لَا تُطِعْ » nehyi müfred olarak evvel emirde ferdlere müteveccih olmakla beraber itaatten tehzir olunan evsaf, hey'eti mecmuasiyle ferde aid olmak şart değil, ferdlerden mürekkeb olan külle, o mahiyette bulunan her hangi bir cem'iyete dahi şamil olacak vechile ifade olunmuştur. Ancak cem'iyet

vicdani ferdlerde temessül edeceği ve ferdlerin haricinde cem'iyet ma'hâsı

Sh:»5276

mücerred bir fikirden ibaret kalacağı cihettedir ki mülâhaza ferdlerden yürür. Şimdi böyle bir ferde veya

külle bir âkil için itaat nasıl tesavvur olunur? Denecek olursa bunun sâiki olabilecek illet şöyle beyan

olunuyor: 14. ﴿أَنْ كَانَ ذَا مَالٍ وَبَنِينَ﴾ mal sahibi olmuş ve oğulları var diye - ya'ni

servet kazanmış ve kuvveti var, belki bir istifade olunur veya şerrinden sakınılır diye itaat etme, başka bir

sebeble itaat edilmeyeceği evleviyyetle bellidir. Aklı olan ve onların ahlâkında bulunmayan bir kimsenin

onlara başka bir sebeble itaat ve tenezzül etmesine ihtimal yoktur, şu kadar ki servetinden veya

kuvvetinden şahsî veya gayri şahsî bir istifade veya zararından tevakkûf maksadıyla müdaheneyi muvafık

görenler bulunabilir. Fakat şahsî istifade maksadı güdenler onlar da dahili mehîn veya zenîm demek

olacağından burada bu ihtimal sakıttır. Olsa olsa bir hayra yaramak veya şerlerinden korunmak ümidi kalır.

Halbuki onlar hayır ehli değil, hayır engelidirler. Kendi çıkarlarını gözetmeden, istedikleri gibi sürüklemeyi

kurmadan bir habbe vermezler. Şerlerinden korumak için öylelere müdahene edenler kendilerini daha

büyük bir şerre teslim etmiş olurlar. Büyük ahlâk ise bir çok ezâlara, cefalara, yoksulluklara katlanır, sabr-u

tehammül eder de onlara itaat ve müdahene etmeğe tenezzül etmez. Hak yolunda hayır kapıları

açılabilmek için evvel emirde o mani'alara göğüs germeğe çalışır. «Her kim bir zengine mücerred malından

dolayı ta'zîm ederse dîninin üçte ikisi gider» mealindeki bir hadîsi şerif de bu âyetin bir mazmunudur.

«لَانَ كَان» «أَنَّ كَان» demektir. Bunun rabtında da bir kaç vecih vardır. Birisi

makabline merbut olup beyan ettiğimiz vechile yukarıdaki «لَا تُطِعْ» emrine müteallık olmasıdır.

Birisi de zenîme veya hallâftan zenîme kadar tenâzu' üzere hepsine müteallık olarak illeti gaiyyelerini

de

Sh:»5277

göstermiş olmasıdır ki onlar nihayet mal ve oğullar sahibi olmak için onları irtikâb ederler demek olur. Birisi

de maba'dine aid olmak üzere mukaddere veya gelecek «قَالَ» ye müteallık olmasıdır. Bu surette

ma'na şu olur: onlardan birisi mal ve oğullar sahibi olduğu için mağrurlandı, burnunu şişirdi de 15.

﴿إِذَا تُلِي عَلَيْهِ آيَاتُنَا قَالَ أَسَاطِيرُ الْأَوَّلِينَ﴾ Âyetlerimiz karşısında

okunduğu zaman «evvelkilerin esâtîri» dedi - Sûrei En'ama bak 16.

﴿سَنَسِمُهُ عَلَى الْخُرطوم﴾ yakında biz onu o hortumunun üzerinden damgalayacağız -

burada burun yerine hortum ta'bir edilmesi yukarıda mukadder olduğunu söylediğimiz kibr-ü gurur fi'line

işarettir. Burunu büyümek, burun şişirmek gibi kibr-ü gururdan kinayedir. Sonra hortum fil ve hınzır

burunlarında kullanıldığı ve yüze, buruna damga ve dağ en çirkin şeyler olduğu için bu ta'birde büyük bir

tezil vardır. Onun için Resulullah hayvanatın bile yüzlerinden damgalanmasını nehiy buyurmuştur ve

yapana la'net eylemiştir. Yüzde burun ise en önde olduğu için en göze batan, ilk sakınılması lâzım gelen ve

izzet-ü hamiyet nişanesi sayılan ve ondan dolayı en muhterem secde mevzi'i olan bir uzuvdur. Hattâ

ba'zıları cemel burundadır demişlerdir ki şâirin şu beyti bundandır:

وحسن الفتى فى الانف والانف عاطل فكيف اذا ما الخال
كان له حليا

Hasılı hortumunu dağlamak, damgalamak burnunu kırmak ta'birimizde olduğu gibi son derece tezlilden

kinayedir ki ne keyfiyetle olursa olsun, gerek maddî olsun gerek ma'nevî, gerek dünyevî olsun gerek

uhrevî. Maamafih burada evvelâ dünyevî cihet anlatılmak üzere

buyuruluyor ki 17. ﴿أَنَا بَلَوْنَاهُمْ﴾ muhakkakki biz onlara bir belâ verdik - ya'ni mal ve

oğullarına güvenip de öyle diyenleri, o tekzip edenleri belâye düşürmüş bir imtihana sokmuşuzdur. O mal

ve evlâd onlara bir fitne, bir beliyye kesilir. Netekim ilk b'setde ehli Mekke öyle ahlâksızların sözlerine

uyarak Allahın âyetlerini tekzip ve Peygambere ezâ ve cefada ısrar ettiklerinde dolayı Resulullah «

اللَّهُمَّ اشْدُدْ وَطْأَتَكَ عَلَى مُضِرِّ وَاجْعَلْهَا سِنِينَ كَسِنِي يُوسُوفَ

» Allahım! Mudara darbeni şiddetlendir ve onlara Yusüfün seneleri gibi kıtlık ver» diye duâ etmiş, Allah da

onları yedi sene kıtlık, kuraklık içinde ezmi, belâlarını vermişti. O mal ve evlâdın hikmeti hilkatını bilmiyen,

ve onu hayrı için sarf ederek şükredecek yerde hayra engel olmak ve hakka karşı burun şişirmek için

toplıyanlara onların ni'met değil, birer beliyye olduklarını tanıtmıştı ki burada onu ihbar ile bir ihtar vardır. Ve

bunu sade onlara münhasır bir tesadüften ibaret olmayıp evvel ve âhir tatbîk edilmesi ıktıza eden bir kanun

olduğunu misal ve hikmetiyle gayet sade ve fakat pek derin ma'nalara temass ederek izzah etmek üzere

şöyle buyuruluyor: ﴿كَمَا بَلَوْنَا أَصْحَابَ الْجَنَّةِ﴾ nasılkı o cennet sahiblerini bir

beliyye ile imtihan etmiştik - burada cennetten murad, Dünya cenneti, güzel bağ ve bostan demektir. Daha

derin bakışla da vatan demektir. « الف لام » ile « الْجَنَّةِ » yalnız burada böyle Dünya cenneti

ma'nasına varid olmuştur. Çünkü temsilin delâlet ettiği vechile bu kıssa arablarca ma'ruf imiş. Eshabından

murad da o bağın mutasarrıfları, ellerinde tutup idare edenleridir. Bunun sûrei kehfte « وَدَخَلَ جَنَّتَهُ »

» âyetinde olduğu gibi bir ferd misaliyle getirilmeyip « أَصْحَابَ الْجَنَّةِ » diye cem'ı sıygasiyle

müşterek bir milk misali olarak getirilmesi ferdî milkin idaresinden ziyade cem'iyet ve vatan noktai

nazarından bir temsil olduğunu anlatır. Kıssanın en ma'ruf rivayetlerde hulâsası

şöyledir:

Sh:»5279

Yemende Sa'aya yakın, Savran denilen arzda salih bir adamın güzel bir bağı vardı, ona iyi bakar, ondan

Allah hakkını eda ederdi, derken vefat etti, çocuklarına kaldı, onlar ise nâsı onun hayrından men' eylediler

ve Allah hakkını kıskanıp buhlettiler, neticesi Allah tealânın anlattığı gibi oldu: ﴿ اذْ اَقْسَمُوا ﴾

zaman belâ vermiştik ki kasem etmişlerdi. - Kıssaya bu suretle evvelâ kasemlerinden başlanmasında

mühim nükteler vardır. Birincisi her ictimâî bir işin bir akıd ve mukavele ile başladığını ve bunun yegâne

müeyyidesi de yemîn olduğunu ve ondan dolayı neticedeki kâr ve zararın da ona bağılı' bulunduğunu

anlatır. İkincisi yukarıda « كُلَّ حَلَّافٍ » en başında zikredilmiş olduğu gibi burada da ondan

başlanmış ve ettiği yemînin mahiyetini ve giriştiği mukavelenin ne dereceye kadar kendi ilm-u kudreti

dahilinde bulunduğunu iyi düşünmeden kat'î yemîn ile teahhüde girişenlerin yalan yere yemîn etmiş ve

ondan dolayı başlarını nasıl belayâ sokmuş oldukları gösterilmiştir. Çünkü bunlar şuna yemîn etmişlerdi:

﴿لَيَصْرِمُنَّهَا مُصْبِحِينَ﴾ her halde ve her halde sabahleyin o cenneti kesecekler -

SARM, bağ kesmek, üzüm ve meyva devşirmek ma'nasına geldiği gibi bir şey'i kökünden kesip

temamen ayırmak ma'nâsına da gelir. Bunlar gönüllerince bağı kendisini değil, meyvasını devşirmeği

kasdetmiş olsalar da yemînlerinde şöyle demişlerdir, billahi o bağı sabahleyin mutlak ve muhakkak

kesecekler? Halbuki bu tamamen kendi ellerinde değildi, gerek o bağı gerek kendilerinin sabaha çıkıp

çıkılmıyacıklarını öyle sureti kat'iyyede bilemezlerdi 18. ﴿وَلَا يَسْتَشْنُونَ﴾ bir istisnâ da

yapıyorlardı - inşaallah, Allah izin verirse yâhud sağ sâlim sabaha çıkarsak, bir kaza ve afete uğramazsak

gibi bir şart, bir kaydi ihtirazî koymuyorlardı, çok kuvvetli,

Sh:»5280

azimkâr olmak için yemînlerini yerine getirememek ve bu yüzden felâleket uğramak ihtimallerini

düşünmüyorlar bir dönüm noktası bulunmasını istemiyorlardı, yâhud kendilerinden başka kimseye bir şey

vermek istemiyorlar, onu kendilerinden başka birisinin kesebileceğini hisaba almıyorlardı. Öyle kat'iyyetle

kavl-ü karar edip uykuya yatmışlardı. 19.

﴿فَطَافَ عَلَيْهَا طَائِفٌ مِّن رَّبِّكَ وَهُمْ نَائِمُونَ﴾ Fakat onlar uykudalarken

rabbın tarafından bir tâif, dolaşan bir emri ilâhî bir afet o bağı üzerinden her tarafını dolaşıverdi - bir

rivayete göre bağı bulunduğ vâdiden bir ateş çıkıp o bağı kökünden yakıp kavurup bitirivermişti. 20.

﴿فَاصْبَحَتْ كَالصَّرِيمِ﴾ derhal o Cennet gibi bağı sabaha kadar sırıma dönüvermişti -

SARİM, tamamen kesilmiş veya kesik demektir. Meyvası kesilmiş bağı, hasılâtı biçilmiş tarlaya,

geceden bir kıt'aya, hiç bir şey bitirmiyen kumluk bir yerede denilir. Burada birinci ma'na da olabilirsede

sonraki ma'nâlardan biriyle o bağı meyvasının değil kendisinin kökünden kesilip yanmış, kül gibi karara

kalmış olduğu mervîdir. Demekki yemîn ettikleri fi'ıl olmuştu fakat gönüllerindeki gibi ve kendi elleriyle

lehlere değil, hatırlarına getirmedikleri bir surette aleyhlerine olmuştu, henüz onların haberi yoktu 21.

﴿فَتَنَادُوا مُصْبِحِينَ﴾ derken sabahleyin birbirlerine seslendiler 22.

﴿أَنْ ائِدُوا عَلَى حَرْثِكُمْ اِنْ كُنْتُمْ صَارِمِينَ﴾ haydin keseceksiniz

harsiniz üzerine erkence koşun dediler - bunda da iki hata ediyorlardı. Birisi, o bağı yalnız kendileri

yetiştirmiş, sade kendilerinin ekimi, kültürü imiş gibi « حَرْثِكُمْ » diyorlar, sonra da «

« اِلَى حَرْثِكُمْ » harsinize demiyorlar, « عَلَى حَرْثِكُمْ » harsiniz üzerine diyorlar, onu ekin

biçer gibi kesip bitirmek niyetiyle düşmanın üzerine saldırır gibi kıymak azmiyle

aleyhine

Sh:»5281

yürüyorlar, çünkü ondan kimseye bir şey bırakmak istemiyorlar, son derece hırs ile hareket ediyorlar. Onun

23. ﴿فَانْطَلِقُوا وَهُمْ يَتَخَفَتُونَ﴾ hemen fırladılar giderken gizil gizli birbirlerine

24. ﴿أَنْ لَا يَدْخُلَنَّهَا الْيَوْمَ عَلَيْكُمْ مَسْكِينٌ﴾ sakın bu gün

üzerinize bir miskîn sokulmasın diyorlardı - hiç düşünmüyorlardı ki dün birbirleriyle mukavele ederlerken

birbirlerini ancak yemîn ile tatmin edebiliyorlar, yegâne te'mînâtı onda buluyorlar, ondan kuvvet alıyorlar,

şirket ve cem'iyetlerini onunla kurabiliyorlardı, o bağ ve harse ve onun semeratını iktitafa nâil olurlarsa

yine o sayede nâil olabileceklerdi. Düşünceleri lâzım gelirdi ki o bağ ve hars kendilerinden evvel onu

kendilerine veren ve onlar uyurken onu gözetecek olan Allahındır. Onda bir Allah hakkı, Allahın muhtac

olan kullarının nice hukuku vardır. Onları gözetmek, onun şükrânesi olmak üzere Allah için onlara efendilik

etmek, hem o bağı bozmağa giderlerken öyle istibdad ile hareket etmeyip mümkün olabildiği kadar

onlardan ba'zılarını da sebeblendirmek ve hırs-u istibdad ile bağlarına düşman çoğaltacaklarına ona

gözleri takılabilecek olan fükarayı babaları zamanında olduğu gibi az çok gözeterek hayırhah duâcılar,
bekciler yetiştirmek ve kendileri için bir vazîfe olduğunu unutmamak iycab ederdi. Halbuki onlar
uykudalarken bağıın ne olduğunu ne hale geldiğini hiç hisaba katmıyarak fırlamışlar, sakın yanınıza bir fakîr
sokulmasın diyerek, bunu da kimse işitmesin diye seslerini dahi kıskanır bir surette fısıfısıf, mızır mızır
birbirlerine tenbih ederek hızla gidiyorlardı 25. ﴿وَعَدُوا عَلَىٰ حَرْدٍ قَادِرِينَ﴾ ve sade
bir harde kadir olarak, ya'ni hızlı bir men'-ü istibdada, mücerred bir hırs-u gadaba güçleri yeterek erkenden
gittiler - demek ki cem'iyyetin hızı ve istibdadı ferdden daha kuvvetli ve daha feci'dir. Evet öyle gittiler,
varacakları yere

Sh:»5282

vardılar amma, sonu ne oldu? İşte şu şaşkınlık, şu mahrumiyet, şu peşimanlık oldu: 26. 27.

﴿فَلَمَّا رَأَوْهَا قَالُوا إِنَّا لَضَالُّونَ. بَلْ نَحْنُ مَحْرُومُونَ﴾ - böyle

şaşırdılar, evvelâ yalnız dalâletlerine hukm ettiler, sonra da cezaya uğradıklarına men'etmek istedikleri

miskînden ziyade mahrum bırakıldıklarına hukmettiler, inkisarı hayal ile hal ve istikbalden bütün ümidi

kesip ye'se düştüler. Eğer içlerinde akılı erer mu'tedil bir ferd bulunmasa idi o me'yusiyet içinde kalacaklar

o mahrumiyyetle inleyip gideceklerdi. Lâkin içlerinde bidayeten re'yi dilenmemiş bir ortancaları, ya'ni aralarında aklı irer, hakkı bilir, istibdadı sevmez, musıybet karşısında şaşırıvermez bir mu'tedilleri vardı, o

vakit o 28. ﴿قَالَ أَوْسَطُهُمْ﴾ evsatları dedi - burada evsat yaşta ortanca demek değildir. Üç

veya beş kişiden ibaret imişler de bir en ortancaları varmış diye anlamamalıdır. İbni Cerîrin İbni Abbastan

ve Mücahidden, ve Katadeden ve Dahhâkten rivayet ederek tasrih ettiği vechile Sûrei Bakarede «

وَكَذَلِكَ جَعَلْنَاكُمْ أُمَّةً وَسَطًا

onun ismi tafidli olarak a'del, ya'ni en doğru, en hadşinas, en hayırlı, ta'biri âharla en mu'tedil demektir.

Binaenaleyh bir cem'iyet içinde bidayeten kadri takdir edilmemiş, söylediği dinlenmemiş bir ferdin

kıymetini gösterir. Demek ki mes'ele cem'iyeti ihmal eden müfrit ferdiyyetçilerin, müstebidlerin,

hudgâmların zannettiği gibi ne yalnız infiradda ne de ferde hiç kıymet vermek istemiyen müfrit

ictimaiyyatçıların zannettikleri gibi yalnız cem'iyettedir. İkiisi arası bir ı'tidal noktasındadır. Ruh ile beden

gibi ferdin zuhuru cem'iyette, cem'iyetin kıyamı ferdde, evvel ve âhir ikisinin kıyamı haktadır. Onun için

ferdler hakkın birliğine istinad ile bir mukavele yapmadan cem'iyet yapamadılar,

aynî

zamanda mukavele ve hareketlerinde hakkın hukukunu gözetmedikleri için de muvaffak olamadılar. İşte

İçlerinde bunu bilen bir ferd dedi ki ﴿الْمَ أَقُلُّ لَكُمْ لَوْلَا تُسَبِّحُونَ﴾ demedim mi

size ? Tesbîh etse idiniz! - Hak tealânın nezahetini tanısanz, onun noksandan münezze bir sübhan

bulduğunu, hâkimiyetini kimseye vermiyeceğini, alçaklığı, haksızlığı, tehakkümü sevmediğini bilseniz,

hakkı gözetmeniz istisna yapsanız da istibdada sapmasanız? Bu vaktiyle beni niye dinlemediniz diye benlik

sevdiğiyle yapılan sade bir serzeniş değil, bu kerre düştükleri ye'isten kurtarmak ve ye'sile Allaha zulm

isnad etmek gibi Allaha karşı daha büyük bir küfr ü günaha düşmekten sakındırmak için serzeniş suretinde

edilen hatayı ihtar ile tevbe ve intibaha bir da'vettir. O sebeble uyandılar, evvel dinlemedikleri nasîhati bu

kerre gördükleri felâket içinde dinlediler de 29.

﴿قَالُوا سُبْحَانَ رَبِّنَا إِنَّا كُنَّا ظَالِمِينَ﴾ sübhane rabbina inna künnâ zalimîn

dediler - böyle Allahı tenzîh ve kendi zalimliklerini, düşüncesiz yemîn, istisnayı terk ve fukaraya

bakmamağa azmetmekle nefislerine yazık etmiş olduklarını i'tiraf ettiler, bununla da kalmadılar, dağılıp

gidivermediler. Daha ziyade tevbe ve nedametle salâha yüz tutarak 30.

﴿فَأَقْبَلَ بَعْضُهُمْ عَلَى بَعْضٍ يَتَلَوْمُونَ﴾ birbirlerine dönüp levmeşteler - ettikleri

ifrat ve tefrîten dolayı müzakere ederek her biri ferden ferden ben şu kusuru ettim, sen şöyle yaptın diye

kendi kendilerini kınayıp birbirlerine peşîmanlıklarını anlattılar. Keşşâfta der ki: çünkü kimi ettikleri zulmü tezyin ve teşvîk etmiş, kimisi onu kabul etmiş, kimisi sakınılmasını emretmiş ta'zir etmiş, kimisi âmire ısyan etmiş, kimisi razı değil iken sükût etmiş. Nihayet şöyle karar

Sh:»5284

verdiler de 31 ﴿يَا وَيَلَّنَا إِنَّا كُنَّا طَاغِينَ﴾ dediler ﴿قَالُوا﴾ eyvahlar olsun

bizlere, bizler hakikaten azgınlarmışız - cezaya mustehıkk imişiz, bütün kusur bizim, rabbımız her vechile münezzezh sübhan, o halde öyle bir rabbın kulu olan bizler neye ümidimizi keselim, ne için tevbe ile ona yüz tutmalıyım, onu, o fâni Cenneti kusurumuzdan dolayı aldı ise biz ihlâs ile on yüz tuttuğumuz halde o bize onun yerine daha hayırlısını veremezmi 32.

﴿عَسَى رَبَّنَا أَنْ يُبَدِّلَنَا خَيْرًا مِنْهَا﴾ olaki rabbımız bize ona bedel ondan daha

hayırlısını vere - ki asıl Âhıret ecri, öyle gussadan, belâdan azede olan Na'îm Cennetidir. Dünyada hayra yarayarak ona vesiyile olacak olan da onun mukaddimesi demektir. Maamafih onlar bu talebi bile ihlâs için

kâfi görmediler de en sonunda şöyle dediler: ﴿إِنَّا إِلَى رَبِّنَا رَاغِبُونَ﴾ her halde biz

ancak rabbımıza râğıbiz - bütün râğbetimizi munhasıran ona çevirdik, ona onun rızasına irmek, bundan

böyle hep onun için çalışmak isteriz, verir vermez, ona karışmayız, o artık onun bileceği bir şeydir. 33.

﴿كَذَلِكَ الْعَذَابُ﴾ İşte böyledir azâb - bilenleri, bilmek anlamak kabiliyyetinde olanları

böyle Dünyada uyandırır, yola getirir, hakka teslim ettirir, daha büyük tehlikeden korunmasına ve daha

büyük hayra irmesine sebep olur. Allah tealânın belâ vermesinin, acı azâb ile cezalandırmasının hikmeti de

budur. ﴿وَلَعَذَابُ الْآخِرَةِ أَكْبَرُ﴾ ve elbette azâbı daha büyüktür. - Mala değil canadır.

Geçici değil ebedîdir. O bir kere başa geldikten sonra intibahın fâidesi olmaz. İntibah arttıkça onun şiddeti

artar. O o kadar büyük ve şiddetlidir ki içine düşen kurtulmaz. Onun fâidei intibahiyyesi Dünya azâbı gibi

fi'len içine düşülmesinde değil,

Sh:»5285

içine düşülmezden evvel bilinmesinde, uzaktan bilinip Dünyada iken korunulmasındadır. Evet, ikisi de

muhakkak bir intibah faydasını haiz, vukuundan evvel ilm-ü iyman ile önüne geçilerek korunulabilmek

hususunda müşterektirler. Dünya azâbıda bilfi'il vakı' olduktan sonra olmasın olmaz, bundan da korunmak

ancak önceden bilinip mümkün olduğu kadar çaresine bakılarak sakınılmakla olur. Bununla beraber bu her

ne olsa geçer, bu suretle ilerisi için tecribî bir ilm ile intibah fâidesi bırakır. Lâkin Âhîret azâbı sondur, o

tecribeye gelmez, artık bütün tecribeler onda tükenmiş neticesini vermiş bulunur. Bundan korunmak

ba'delvuku' tecrube ile değil Sûrei Mülkte geçtiği üzere sem-ü akl ile muhbire iman ve işidilen, görülen

Dünya azâblarının acılığından bilmukayese cüz'îden küllîye giden bir temsîl ile bilinir. Onun için hem haber

verilmiş hem temsîl yapılmıştır. - ﴿لَوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ﴾ fakat bilselerdi - bunlara eskilerin

masalları diyen ve kendilerine mal ve evlâdlarıyla belâ verilmiş olan o tekzibciler o Dünya azâbını

gördükten sonra olsun bunu bilselerdi o cennet sahiblerinin cennetlerinden mahrum olduktan sonra

evsatlarının kadrini bildikleri, ihtarını dinledikleri gibi Peygamberin tebliğ ettiği âyetler dinlerler, o fena

huylardan vaz geçerler iymana gelir, bütün rağbetlerini Allaha çevirerek o büyük Âhîret azâbından

korunmağa çalışırlardı. O ashabı Cennetin daha sonları ne olduğuna gelince, Katadeden suâl edildiğinde

bana zor bir şey teklif ettin demiş, ya'ni o cihet âyette musarrah değil, gayibdir bilmem demek istemiş.

Mücahidden ise: tevbe ettiler Allah da kendilerine daha hayırlısını verdi diye menkuldür. İbni Mes'ud

radıyallahü anh Hazretlerinden de şöyle rivayet edilmiştir: bana böyle bâliğ oldu ki onlar ihlâs ettiler, Allah

tealâ da onların sıdkına mükâfat buyurdu da ona bedel bir Cennet

«اهـ» verdi ki ona «El'hayevan» denilir. Onda öyle bir üzüm olur ki bir salkımını bir katır götürür

«وَأَنَّ الدَّارَ الْآخِرَةَ لَهِيَ الْحَيَوَانُ» âyeti düşünülürse mahzı hayat demek olan

«elhayevan» dari Âhiretin ismi olduğu anlaşılır. Şu halde o rivayetin ma'nâsı onlara sonraki ihlâslarına

mükabil Allah hayatı ebediyye olan Âhret Cennetini verdi demek olur. Ve bunlara «elif lâm» ile «

«أَصْحَابَ الْجَنَّةِ» ta'bir edilmesinin sebebi de bu hüsni hatimeleri olmak gerektir.

Mâdem ki onların sonu ancak Allaha rağbetle neticelenmiştir. O halde şu gelen âyet onların da

akıbetlerine işareti ihtiva eder:

﴿٣٤﴾ إِنَّ لِلْمُتَّقِينَ عِنْدَ رَبِّهِمْ جَنَّاتٍ النَّعِيمِ ﴿٣٥﴾ أَفَنَجْعَلُ
الْمُسْلِمِينَ كَالْمُجْرِمِينَ ﴿٣٦﴾ مَا لَكُمْ كَيْفَ تَحْكُمُونَ
﴿٣٧﴾ أَمْ لَكُمْ كِتَابٌ فِيهِ تَدْرُسُونَ ﴿٣٨﴾ إِنَّ لَكُمْ فِيهِ لَمَا
تَخَيَّرُونَ ﴿٣٩﴾ أَمْ لَكُمْ آيْمَانُ عَلَيْنَا بِالْغَةِ إِلَى يَوْمِ الْقِيَمَةِ
إِنَّ لَكُمْ لَمَا تَحْكُمُونَ ﴿٤٠﴾ سَلِّمُوا إِلَيْهِمْ بِذَلِكَ زَعِيمٌ
﴿٤١﴾ أَمْ لَهُمْ شُرَكَاءُ فَلَْيَأْتُوا بِشُرَكَائِهِمْ إِنْ كَانُوا صَادِقِينَ
﴿٤٢﴾ يَوْمَ يُكْشَفُ عَنْ سَاقٍ وَيُدْعَوْنَ إِلَى السُّجُودِ فَلَا

يَسْتَطِيعُونَ ﴿٤٣﴾ خَاشِعَةً أَبْصَارُهُمْ تَرْهَقُهُمْ ذِلَّةٌ وَقَدْ كَانُوا
يُدْعُونَ إِلَى السُّجُودِ وَهُمْ سَالِمُونَ ﴿٤٤﴾

Sh:»5287

﴿٤٤﴾ فَذَرْنِي وَمَنْ يُكَدِّبُ بِهَذَا الْحَدِيثِ سَنَسْتَدْرِجُهُمْ مِنْ
حَيْثُ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٤٥﴾ وَأَمْلِي لَهُمْ أَنْ كَيْدِي مَتِينٌ ﴿٤٦﴾
أَمْ تَسْأَلُهُمْ أَجْرًا فَهُمْ مِنْ مَغْرَمٍ مُثْقَلُونَ ﴿٤٧﴾ أَمْ عِنْدَهُمُ
الْغَيْبُ فَهُمْ يَكْتُمُونَ ﴿٤٨﴾ فَاصْبِرْ لِحُكْمِ رَبِّكَ وَلَا تَكُنْ
كَصَاحِبِ الْحُوتِ إِذْ نَادَى وَهُوَ مَكْظُومٌ ﴿٤٩﴾ لَوْ لَا أَنْ
تَدَارَكَهُ نِعْمَةٌ مِنْ رَبِّهِ لَنُبِذَ بِالْعَرَاءِ وَهُوَ مَذْمُومٌ ﴿٥٠﴾ فَاجْتَبِيهِ
رَبُّهُ فَجَعَلَهُ مِنَ الصَّالِحِينَ ﴿٥١﴾ وَإِنْ يَكَادُ الَّذِينَ كَفَرُوا
لَيُزْلِقُونَكَ بِأَبْصَارِهِمْ لَمَّا سَمِعُوا الذِّكْرَ وَيَقُولُونَ إِنَّهُ لَمَجْنُونٌ
﴿٥٢﴾ وَمَا هُوَ إِلَّا ذِكْرٌ لِلْعَالَمِينَ ﴿٥٣﴾

Şübhesiz ki korunan müttakiler içindir rablarının indinde na'ım Cennetleri 34 Ya artık, müslimleri mücrimler gibi kılar mıyız? 35 Nenin var? Nasıl hukm ediyorsunuz? 36 Yoksa size mahsus bir kitab var da onda şu dersi mi okuyorsunuz 37 Siz âlemde her neyi ihtiyar ederseniz o her halde sizin olacak diye? 38 Yoksa size karşı üzerimizde Kıyamet gününe kadar sürecek yemînler, teahhüdler mi var 39 Siz her ne hukm ederseniz her halde öyle olacak diye? 40 Sor bakalım onlara içlerinde ona kefil hangisi? 41 Yoksa onların şerikleri mi var? O halde şeriklerini getirsinler, sadık iseler 42 O gün ki saktan

Sh:»5288

bir keşf olunur ve secdeye da'vet edilirler o vakit güçleri yetmez 43 Gözleri düşmüş, kendilerini bir zillet sarmış bulunur, halbuki o secdeye onlar sağ sâlim iken da'vet olunuyorlardı 44 O halde bana bırak bu sözü tekzib edenleri, biz onları istidrac ile çıkarır, bilemiyecekleri cihetten yuvarlarız 45 Ve ben onların ipini uzatırım, çünkü fendim sağlamdır 46 Yoksa sen onlardan bir ücret istiyorsun damı cereme vermekten ezilmişler? 47 Yoksa gayb yanlarında da onlar mı yazıyorlar? 48 O halde sabret rabbının hukmüne de sahibi hut gibi olma, hani öfkeye boğulmuş da nida etmişti 49 Rabbından bir ni'met yetişmiş olmasa idi

ona, elbette o fazaya fena bir halde atılacaktı 50 Fakat rabbi onu istifa buyurdu da salihinden kıldı 51 Ve gerçek o küfr edenler o zikri işittikleri vakit az daha seni gözleriyle kaydıracaklardı, bir de durmuşlar o her halde bir mecnun diyorlar. Halbuki o halis bir zikirdir bütün ukalâ âlemleri için 52

34. ﴿إِنَّ لِلْمُتَّقِينَ﴾ - Âhret azâbının büyüklüğüne mukabil ecr ü mükâfakatının da

büyüklüğünü beyan eden bu âyet yukarıdaki « اِنَّا بَلَوْنَاهُمْ » âyetine mukabil olarak daha

yukarıdaki « وَلَا تُطِعْ » nehyinin illeti mesabesinde va'di ilâhîdir. Ya'ni o tekzib eden münkirlere o

kötü ahlâkların timsali olan ferdlerin, cem'iyetlerin hiç birine itaat etme de Allaha korun, çünkü bir taraftan biz onlara Dünyada belâ vermişizdir. O mallar, oğullar, o Cennet gibi yurtlar onlara kalmıyacaktır.

Mütenebbih olmadıkları takdirde Âhret azâbı daha büyüktür. Diğer taraftan da çünkü müttakîlere, ya'ni

küfürden, gûnahtan, o kötü ahlâklardan ve öylelere itaatten sakınıp Allaha korunan takvalı kimselere

mahsustur. ﴿عِنْدَ رَبِّهِمْ﴾ rablarının ındinde - onun huzuru ahaddiyetinde

﴿جَنَّاتِ النَّعِيمِ﴾ na'ım Cennetleri - gam ve gussadan, belâ ve mihnetten âzâde halîs ni'met

ve saadet

bağları, bostanları, ki müttakîler Dünyada ona iman ve selâmeti vicdan zevki ve o gayeye irmek için vazîfe
şevki, temizlik neş'esi, ibadet huzuru, hakikat aşkîyle, Âhirete de hakal'yakîn cemal likası, visal safası, rıza
lezzeti ile ebediyyen mütena'ım ve mes'ud olurlar. 35.

﴿أَفَنَجْعَلُ الْمُسْلِمِينَ كَالْمُجْرِمِينَ﴾ ya biz artık müslimleri: yüzlerini ancak Allaha

tutmuş. Selâmet düşünür, cürümden korunur, güzellikle çalışır, temiz kalbli müslimanları hiç mücrimler gibi
kılar mıyız? - Hakıkatte ikisinin akıbetlerini müsavî yapar mıyız? Elbette mücrimin akıbetini azâb, müslimin
akıbetini Na'ım yapacağız. Burada müslim, mücrim mukabili zikrolunmuştur.

MÜCRİM, cürm işliyen demektir. Bunun başı da cürmü vicdanında halal ve mübah addetmektir ki

küfürdür. Böyleler cürümden ancak fı'f bir mania karşısında çekinirler.

MÜSLİM, tamamen bunun zıddıdır. Onun imanı vardır. Cürmü vicdanında çirkin bilir, cezasına inanır,
yaparsa hasbelbeşeriyye bir hatâ veya bir zaruret sâikasıyla yapar. Doğrusu kâfirler dahi cürmün çirkin
olduğunu bilir. Onun için kendisine karşı yapılan bir cürme gayz püskürür, fakat kendisinin yaptığı cürüm
saymaz, hoş görür. Çünkü cürmü hak göziyle değil, kendi keyfine göre ölçer, kendi fevkında bir hak

tanımaz. O cürmün haddizatında çirkinliği kendisine ilelebed bir ceza olacağını hesap etmez, Âhirete

inanmaz. Bunun bütün sebebi de hükmünde yanılması, her hakk-u salâhiyeti kendinde görmesidir.

Tefsirlerin beyanına göre Mekkede kâfirler demişlerdeki öldükten sonra herşey biter, müslim ile mücrim

müsavî olur. Biz Dünyada fırsatı kaçırmayız, canımızın istediğini yapar, dilediğimiz gibi hukmeder,

zevkimize bakarız. Bu cihetle öldükten sonra müslimlerden

Sh:»5290

daha iyi ölmüş oluruz. Şayed Muhammedin dediği ba's varsa biz zevkımızı peşin almış oluruz, onlarınki

veresiye kalır. Şu halde netice itibariyle müslim mücrim hepimiz bir olmuş oluruz. İşte burada Allah tealâ

bunları şiddetle redd-ü tevbîh için buyuruyor ki 36. ﴿مَا لَكُمْ تَنْبِ﴾ neniz var? - Ya'ni akl-ü fikrinize ne

oldu? Yâhud neyinize, hangi delîlinize, kuvvetinize güveniyorsunuz? ﴿كَيْفَ تَحْكُمُونَ﴾

nasıl hukmediyorsunuz? - Mücrimleri müslimlerden daha iyi veya ikisini müsavî nasıl tutuyorsunuz? Cezayı

inkâr eden, iyiliği ve kötülüğü bir sayan, mücrimi, müslimden tefrîk etmeyen veya daha iyi tutan nasıl hâkim

olur? 37. ﴿أَمْ لَكُمْ كِتَابٌ﴾ yoksa size mahsus bir kitab - sade sizin için indirilmiş semavî bir

kitab var da ﴿فِيهِ تَدْرُسُونَ﴾ onda şu dersi okuyormusunuz? 38.

﴿إِنَّ لَكُمْ فِيهِ لَمَا تَخَيَّرُونَ﴾ Siz bu âlemde neyi beğenirseniz muhakkak sizindir

diye, yâhud her neyi ihtiyar ederseniz muhakkak lehinizdir diye, yâhud her neyi hayır sayarsanız
hakkınızdır diye - ya'ni sizin fevkınızda hâkim bir hak, kendinizi uydurmağa mecbur olacağınız bir hakikat
kanunu yok «kûn» emri sizin elinizdedir, her istediğinizi yaratır, her yaptığınız yanınıza kâr kalır, hayır ve
şer mücerred sizin iradenize tabi'dir diye size mahsus bir düstûr mu var? Çünkü Allah tealâ kendine
mahsus olan bu hakkı kimseye vermemiş, indirdiği kitaplarda, hattâ ne nakilde, ne akılda tutunabilecek
böyle bir delil, bir kaide, bir ilim indirmemiştir. İndirse idi o sevda ile geçen, bu âlemi kimseye vermek
istemeyen, bir an başı ağırılmak arzu etmeyen nice mütehakkimler, nice devletler nice milletler, nice ferdler,
nice İndiyyeler, nice ümniyeciler inliye inliye burayı bırakıp gitmemiş, arkalarından kötülükleriyle yad
olunmamış bulunurlardı, hem

Sh:»5291

herkes de sizin gibi aynî düstûr ile mücadele eder, yine sizin dediğiniz olmazdı, yoksa başkalarına bir kitab
verilmemiş olduğu halde size mahsus olmak üzere öyle bir ders veren bir kitabımı var? Var da onun nakline
istinadenmi öyle hukmediyorsunuz? 39.

﴿أَمْ لَكُمْ أَيْمَانٌ عَلَيْنَا بِالْغَةِ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ﴾ Yoksa size mahsus

olarak üzerimizde Kıyamete kadar sürecek bir çok yemînler teahhüdlermi var?

﴿إِنَّ لَكُمْ لَمَا تَحْكُمُونَ﴾ ki sizin için her ne hukmederseniz o muhakkak öyle olacaktır

diye - ya'ni bugün size azçok bir hüküm ve selâhiyyet verdikse Kıyamete kadar hükmünüzün bâkî

kalacağına, bütün hal-ü istıkbalin hâkimiyetini de size teslim ettiğimize ve şu halde o hakîr gördüğünüz

müslimlerin yarın sizin üstünüze geçmiyeceğine ve bugün bu böyledir diye verdiğiniz hükmün Kıyamete

kadar, ya'ni ilelebed öyle olacağına dair size nakzı nâkabil ebedî bir teahhüddemi bulunduk? Ne bilirsinizki

bugün size tatlı gelen yarın acı gelmiyecek, ne bilirsinizki bugün küçük diye hukmettiğinize yarın büyük

diye boyun eğmiyeceksiniz, ne bilirsinizki bugün akılsız dediğinize yarın amma da akıllı imiş ha

demiyeceksiniz, ne bilirsiniz ki bugün güldüğünüze yarın ağlamıyacaksınız? O halde siz bugün mücrimleri

beğeniyor, müslimleri beğenmiyorsunuz, müslimin taltîf, mücrimin ta'zib edilmesini hoşlanmıyorsunuz,

yâhud iyi ile kötüyü müsavî, destiyi kıranla suyu getireni bir tutmak ve binaenaleyh müslimi akılsız mücrimi

akıllı göstermek istiyorsunuz, gönlünüz böyle arzu ediyor diye hakikatte Allah ındinde de öyle olduğuna

nasıl hukmediyorsunuz? İyi ile kötünün müsavî olmasını ne nakil ne akıl kabul etmezken siz hangi vesıkaya

müsteniden o hükmü veriyor hangi kuvvet ile hakk-u hakikati

tebdil etmeğe kalkışıyorsunuz? Öyle indî bir tehakkümde bulunuyorsunuz?

40. ﴿سَلِّمْ إِلَيْهِمْ بِذَلِكَ زَعِيمٌ﴾ ya Muhammed, sor bakalım onlara içlerinden

hangisi imiş ona za'im - aklî naklî hiç bir delîlin, hiç bir akl-ü iz'anın kabul edemeyeceği öyle bir hükmün

doğruluğuna içlerinden kefil olacak kimmiş? Yâhud Allahdan öyle bir teahhüd alan müteahhidleri kimmiş

41. ﴿أَمْ لَهُمْ شُرَكَاءُ﴾ yoksa kendilerinin bir çok şeriklerimi var - Onlara o hükmünde iştirâk

eden, gönüllerinin istediğine taklîd suretiyle tabi' olan bir çok ortakları veya kendilerinin tabi' oldukları

ma'budları var da onlardan aldıkları kuvvet ile hakk-u hakikati tebdil edebileceklerini ve istedikleri vechile

müslimleri mücrimler gibi kılmağa Allahı mecbur tutacaklarını iddia ediyorlar?

﴿فَلْيَأْتُوا بِشُرَكَائِهِمْ﴾ öyle ise şerikleriyle gelsinler -

﴿إِنْ كَانُوا صَادِقِينَ﴾ eğer davalarında sadık iseler! - Çünkü Dünya bir tarafa gelse

Allahın bir hükmünü tebdil edemez, bir hakikati değiştiremez, hepsi hakkın karşısında zelîl ü makhur

olmağa muhkûmdurlar 42. ﴿يَوْمَ يُكْشَفُ عَنْ سَاقٍ﴾ o günki bir saktan keşf olunur. -

SAK, lügatte ma'lûmki topuktan baldıra doğru bacağıncik yeridir. Bundan ağacın sâkı gibi her hangi

ber şey'in aslına da denilir. Burada sak mutlak olup bir şey'e muzaf değildir. Lâkin Buhari, Müslim, Neseî,

İbni Münzir ve İbni Merduye, Ebi Seiyd radiyallahü anhten şöyle bir hadîs rivayet etmişlerdir. Peygamber

sallâllahü aleyhi vessellem Hazretlerini dinledim şöyle diyordu: «

يَكْشِفُ رَبُّنَا عَنْ سَاقٍ فَيَسْجُدُ لَهُ كُلُّ مُؤْمِنٍ وَ مُؤْمِنَةٍ وَ يَبْقَى
مَنْ كَانَ يَسْجُدُ فِي الدُّنْيَا رِيَاءً وَ سَمْعَةً فَيَعُودُ ظَهْرَهُ طَبَقًا

وَاحِدًا» rabbımız sâkından keşfeder, derhal ona

Sh:»5293

her mü'min ve mü'mine secde eder. Dünyada riya ve süm'e için secde eder olan kalır, o da secde etmeğe

gider fakat beli tutulur kalır» اهـ . Bu hadîste ise « سَاقِهِ » zamire muzaf kılınmıştır. Bundan başka İshak

ibni Raheveyh Senesinde ve Taberanî ve rü'yette Dârekutnî, ve Hâkim sahih diye ve İbni Mes'uddan,

Hazreti Peygamber sallâllahü aleyhi vesellemeden bir hadîs rivayet etmişlerdiki mea'li «Allah kıyamet günü

nâsı cem'eder ve Allah gamamdan zullelerde nüzul buyurur da bir münadî nida eyler: ey nâs! Sizi yaratan,

size suret veren, sizi merzuk kılan rabbınızdan razı değilmisiniz ki sizlerden her bir insana Dünyada taptığı,

kendine veliy tanıdığı ma"udunu vâliy kılsın, bu rabbınızdan bir adalet değil midir? O vakıt adalettir derler, o

halde sizlerden her bir insan dünyada vâliy tanıdığına gitsin der, ve dünyada ma'bud tanıdıkları şeyler onlara temassül eder (timsalleriyle karşılıklarına dikilir) İsmâ aleyhisselâma teabbüd edenlere İsmânın Şeytanı temessül ettirilir. Uzeyre teabbüd edenlere de keza, hatta şecer, ûd, hacere varıncaya kadar her birinin taptığı kendilerine temessül ettirilir. Ehli İslâm da cüsûm halinde (diz çökmüş göğsüne doğru yaslanmış bir vaz'iyette) kalır. Onlara da rab azze ve cell temassül eder de denilir ki: siz neye herkesin gittiği gibi gitmiyorsunuz? Onlar, bizim derler, bir rabbımız vardır ki henüz onu görmedik, o vakit buyurur ki «siz rabbınızı görseniz ne ile tanırırsınız?» bizimle onun aramızda bir alâmet vardır görsek onu tanırız derler. «O nedir?» Buyurur, derler ki saktan keşf eder, o vakit rahman sâkından keşf eder. Mü'minler hemen secdeye kapanırlar, münafıklar ise sırtlarını tabak tabak içlerine şişler saplanmış gibi olur» اهـ . Bu

gibi

Sh:»5294

hadîslerde keyfiyeti ihata olunamıyacak müteşabih bir ma'nâ vardır ki Allah tealâ onu zamanı gelince fi'liyyât ile bildirecektir. Bizim anlayacağımız: «keşfi sak» hakîkatın zuhuru, insanlardan gaflet perdelerini sıyrarak bir şiddet ve dehşetle hukmi hakkın ehli hakka rahmet ve ehli bâtıla gadab saçarak gaybdan

şuhûde tecellisini ifade eden bir işareti rabbanîyye dir ki nasıl olacağını şimdi ta'yin etmemize imkân yoktur.

Bu i'tibar ile burada da « ن » gibi bir remiz vardır. Fakat müteşabihât arkasında koşan bir takım kimseler

bunlardan teccîm ve tesbih, ya'ni « لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ » hılâfına olarak ecsama benzetmek

sevdasına düşmüşler, ehli bâtın « misitik » Sofiyyeden bir takımları da bunları bil'akis zâhirine haml ederek

tecellîi surî hengâmında aynen öyle olacağına kail olmuşlar.

Sahib Keşşaf der ki: keşif an sak, ve ibda' anil'hidâm (baldırlardan açmak) tabirleri emrin şiddetinde ve

musîbetin suubetinde meseldir. Bunun aslı dehşet ve hezîmette ve muhadderatın kaçarken paçalarını

sıvamaları ve o sırada baldırlarını açmaları kazıyyesindedir.

Fahrirazî de der ki: Sâkın tefsirinde dört vecih vardır:

BİRİNCİSİ, şiddettir. İbni Abbastan bu âyetin tefsiri sorulduğunda demiştir ki size Kur'andan bir şey hafi

geldiği vakit onu şiirde araştırın, çünkü şiir Arabın divanıdır. İştîmediniz mi şâirin şu kavlini?!:

سن لنا قومك ضرب الاعناق و قامت الحرب بنا على

ساق

O kerb-ü şiddet günüdür. Mücahid de ondan bu gün Kıyametin en şiddetli saati olduğunu rivayet etmiştir. Ve Ehli lügat bu ma'nada bir çok beyitler rivayet etmişlerdir. Bunlar ehli lügatten sâkın şiddet ma'nasında mecaz olduğunu i'tirafır, Allah tealâya hakikat ma'nasiyle sak isnadı delâili kat'ıyye ile muhal olduğundan mecaz teayyün eder.

Sh:»5295

İKİNCİ KAVİL, Ebu Saıydi Darfın kavlidir. Bir şey'in sâkı onun mâbihil'kıvamı olan aslı demektir. Ya'ni emir aslından keşf olunduğu gün demektir. Kıyamet günü eşyanın hakaik ve usulü zâhir olacaktır.

ÜÇÜNCÜ KAVİL, Cehennemın sâkı yâhud Arşın sâkı yâhud mehîb bir Melekin sakı demektir. Lâkin âyet ancak bir sâka delâlet ediyor, o neyin sâkı olduğuna lâfızda delâlet yoktur.

DÖRDÜNCÜ KAVİL, Müşebbihenin ihtiyarıdır ki Allahın sâkı demişlerdir. Halbuki Allah tealâ

cismiyyetten mütealîdir. İbni Mes'ud hadîsi gibi vârid olan ba'zı rivayetleri cismanî sak ma'hâsına anlamak

bâtıldır ve âyette sak ma'rife değil, nekredir.

Hâtim demiştir ki:

اخو الحرب ان عضت به الحرب عضها و ان شمريت
عن ساقها الحرب شمرا

Harbin kardeşi harb ile ülfet etmiş, harb ehli yiğit, eğer harb onu ısırursa o da onu ısırır ve eğer harb

paçalarını sıvarsa o da sıvar.

İbni rukayyat da şöyle demiştir:

تذهل الشيخ عن بنيه و تبدى
عن خدام العقيلة
العدراء

O dehşet; pîri oğullarında zühul ettirir ve gözden sakınılan namuslu hanım kızların baldırlarından

açdırır.

Şu halde « **يَوْمَ يُكْشَفُ عَنْ سَاقٍ** » in ma'nası emri hak şiddetlenip iş büyümeğe

başladığı gün demektir. Yoksa ne sak vardır ne de keşif, netekim kolları kesik bahîl adama eli bağlı denilir,

halbuki ortada ne el vardır ne bağ, o ancak buhulde bir meseldir. Teşbihe kail olana gelince, o onun

havsulasının darlığından ve ilmi beyanda nazarinin azlığındandır. Onun aldandığı şey İbni Mes'ud

hadisindeki « **يَكْشِفُ الرَّحْمَنُ عَنْ سَاقِهِ** » fıkrasıdır. Halbuki onun

ma'nası

Sh:»5296

Rahmanan emri şiddetlenip iş büyüdüğü zaman demektirki o Kıyamet günü « **الْفَزَعُ الْأَكْبَرُ** » dir

اهـ . Bugün hakkında da iki kavil vardır.

BİRİNCİSİ, cumhurun kavli: bugün Kıyamet günüdür.

İKİNCİSİ de Ebu Müslimin kavlidir ki bugün Kıyamet günü değil, Dünyadadır. Demiştir ki bunun kıyamet

gününe hamli mümkün değildir. Zira bunun vasfında « وَيُدْعُونَ إِلَى السُّجُودِ »

buyurulmuştur. Halbuki Kıyamet günü ne teabbüd, ne teklif yoktur. Bundan murad ya kişinin Dünyadaki son

günüdür « يَوْمَ يَرَوْنَ الْمَلَائِكَةَ لَا بُشْرَىٰ » buyurulduğu üzere Melâikeyi müjdesiz olarak

görürler. Sonra nâsı görür vakti gelince namaza çağırırlar, kendisi namaza güc yetiremez, çünkü o vakit «

لَا يَنْفَعُ نَفْسًا إِيْمَانُهَا لَمْ تَكُنْ آمَنَتْ مِنْ قَبْلُ » buyurulduğu üzere

daha evvelden iman etmemiş bir nefsin o demde iymana gelmesi fâide vermez. Yâhud da hastalık,

kocalık, âcizlik halidir. Halbuki «

وَقَدْ كَانُوا يُدْعُونَ إِلَى السُّجُودِ وَهُمْ سَالِمُونَ » evvel o secdeye sağ,

sâlimler iken da'vet olunuyorlardı. Bugün başlarında bulunan derdden sâlim idiler. İşte ya ölüm sırasında

başlarına inip muayene ettikleri hevlin şiddetinden veya acz-ü heremdendir. Şu bilinmelidir ki âyetin lâfzını

Ebu müslimin dediğine hamil mümkündür, fakat «Kıyamet gününe hamli mümkün değildir» demesi doğru

değildir. Çünkü bu secdeye da'vet teklif yoluyla değil, başa vurmak ve tahcîl etmek içindir. Ve secdeye

da'vet olunduğlarında kudretleri selbolunmuş ve istitaatlarıyla kendilerinin arasına sed çekilmiş

bulunacaktır ki vaktiyle sağ sâlim iken ettikleri tefrît ve taksîrden dolayı huzünleri ve nedametleri müzdad

olsun اھ . Ebu Hayyan da derki: keşfi sak emrin şiddetinden ve gittikçe büyümesinden kinayedir. Ve

Mücahid şöyle demiştir: bu şiddet Kıyametin ilk saatidir. Ve en feciidir. Hadîste varid olan «

فَيُكْشَفُ لَهُمْ عَنْ سَاقٍ» ta'biri de yine o günkü şiddete mahmuldür. Ve bu lisanı Arabda

şâyi' bir mecazdır. Hâtimin zikrolunan:

Sh:»5297

اخو الحرب ان عضت به الحرب عضها و ان شمريت
عن ساقها الحرب شمرا

Beytinden başka râciz demiştir ki:

عجبت من نفسى و من اشفاقها و من طرادى الخيل عن
ارزاقها

فى سنة قد كشفت عن ساقها حمراء تبرى اللحم عن
عراقها

Diğer bir râciz

قد شمّرت عن ساقها فشدوا   وجدت الحرب بكم فجدوا

Bir diğeri

صبرا امام آن شرّ باق   وقامت الحرب بنا على ساق

Bir şâir de demiştir ki:

كشفت لهم عن ساقها   و بدا من الشرالبوارح

İbni Abbas demiştir ki « يَوْمَ يُكْشَفُ عَنْ شِدَّةٍ », Ebu Übeyde de demiştir ki bu kelime

şiddete isti'mal olunur « كَشَفَ عَنْ سَاقِهِ » denilir. Çemrendi demektir. Bundan dolayı Arab kıtlık

senesine « كَشَفَتْ عَنْ سَاقِهَا » der. Sâkın nekire getirilmesi de Zemaşşerînin dediği gibi

şiddette me'lûftan haric bir emri mübheme delâlet içindir «

يَوْمَ يَدْعُ الدَّاعِ إِلَىٰ شَيْءٍ نُّكْرٍ» gibi pek «şiddetli hâileli bir emr olacağı gün»

denilmiş gibidir اهـ.

Bunlardan sonra biz de şunu kaydedelim ki:

EVVELA, her hangi bir izafetin asıl ma'nası bir ihtisas nisbetidir. Bunun cüz'iyet, külliyyet nisbeti

olması

Sh:»5298

izafetin mahiyeti ihtizasıdan değildir. Bu nisbetin hususiyeti muzaf ve muzafı ileyhin şanına göre

teayyün eder. Onun için «لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ» olan Allah tealâya muzaf kılanan her hangi bir

şeyde gerek yed, kadem, sak, beyt, ruh gibi teşbihi andıran olsun gerek olmasın hiç birinde izafetten

cüz'iyit ihtisasi anlamaya kalkışmak doğru olmaz. Allah tealâ teczzîden münezzehtir. Saniyen,

teşmîri sak ile keşfi sak beyan ettikleri vechile hakikat ve mecaz da aynî menşe'den aynî ma'hâda olmakla

beraber biz bunların aralarında sureti isti'mallerin göre biraz bir fark da hissediyoruz. Teşmiri sak, paçayı sıvamak veya çemremek yerine göre toplanmak, hazırlanmak, mahzurdah sakınarak cidd-ü ihtimam ile işe sıvanmak, şiddet ibraz etmek ma'nalarını ifade ettiği gibi keşfi sak veya keşif an sak, mestur bir hakikatın, içerden dışarıya, aşağıdan yukarıya doğru bir uçtan kendini vuzuh ile basar veya basîrete göstermesi kendini tanıtmayı ma'nâsını ifade eder, Şübhesiz ki bu, vuzuhi idrâkte bir şiddet ve heyecan iş'ar eder.

Fakat bu şiddetin bir dehşet veya şevk, bir kudret veya za'f, bir elem veya lezzet ifade etmesi o hakikatın hususiyeti ile onu idrâk edenlerin ona olan nisbetlerine bağlıdır. Harb sâkını keşfetti, falân kahraman baldırını açiverdi denilmekle zafer sâkını açtı, murad bir uçtan kendini gösterdi, cânan sâkını açiverdi

denilmesi arasında vuzuh noktai nazarından fark olmaz ise de ifade ettikleri te'sir ve heyecan i'tibariyle fark

vardır. Onun için Sûrei Nemilde « وَكَشَفَتْ عَنْ سَاقِيهَا » buyurulduğu vechile Bilkısın

baldırlarını açması onun kuvvetini değil, za'fını kusurunu anlatmıştı. Keşşafın kısaca geçen beyanatında bu

iki cihete de işaret vardır. Bir de Âlûsünin nakl ettiği üzere Abd ibni Humeysin rivayet ettiği vechile Rebi' ibni

Enes demiştir ki o gün gıta keşf olunacağı, perdenin açılacağı gündür. Beyhekî de İbni Abbastan «

حِينَ يُكْشَفُ الْأَمْرُ وَتَبْدُو الْأَعْمَالُ = emir keşf olunup amllerin

zâhire

Sh:»5299

çıkacağı gündür» diye rivayet eylemiştir. Saıyd ibni Cübeyr, bu âyette sâkın Allah tealâya izafetini inkâr etmiş ve bu âyetten sorulduğu zaman şiddetle gadab edip demiştir ki bir takımları Allah sübhanehu kendi sâkından keşf eder zu'm ediyorlar. Halbuki ancak emri şedidden keşf eder **اه**. O halde hadîsi de öyle anlamak lâzım gelir. İşte şu arzettiğimiz sebeplerden dolayı biz burada «

«يَوْمَ يُكْشَفُ عَنْ سَاقٍ» kavli celîlinde keşfi saktan müslimin iymaniyle beklediği, mücrimin

kaçtığı hakkın veya hukmi hakkın perdei gaybdan sâhai şühûde kendini bir uçtan göstermeğe başlaması ma'nâsını anladığımız gibi bunun ibraz ettiği şiddet ve dehşet içinde de mücrimlere mahzı elem olan

hev'lengiz bir kahr-u tezliil, müslimlere de aynî hâile içinde murad kapısını açan cazibeli bir şevk ve izzet

heyecanı seziyoruz. Çünkü mücrimlerin bütün şerikleriyle beraber mecmuuna şiddetli bir veid ve inzar olan

bu âyet müslimlere bir va'd-ü tebşir olmak üzere Peygambere hitab siyakında vârid olmuştur. «

«تَرْهَقُهُمْ» gibi bir mahzufe de yâhud gelecek «أَذْكُرُ» ya Müteallıktır. «يَوْمَ» ya «فَلْيَأْتُوا»

fi'line de tealluk edebilir. Ma'nânın hasılı şu olur: Gelsinler yâhud haber ver ki gelecekler o Kıyamet günü ki

şimdi nazarlardan gizli olan hakkın hukmü tecelli etmeğe, hakikat perdesi aşağıdan yukarı açılmağa,

müslimlere murad, mücrimlere zillet ve felâket olan gaye bir uçtan arzı endam eylemeğe başlayacak

﴿وَيَدْعُونَ إِلَى السُّجُودِ﴾ ve sücude da'vet olunacaklardır - Hakka boyun eğmek

istemiyen, istedikleri gibi huküm verip fenalıktan korunmıyan, keyflerine göre yaşamak arzu eden o

mücrimler, münkirler şerikleriyle beraber birer birer veya alay alay kalkın bakalım vaktiyle tanımadığınız

hakkın emrine boyun eğin, teslim olun, kemali ta'zîm ile secdeye kapanın, yüzlerinizi yere koyun, haddinizi

anlayın diye kahr-ü tevbîh için çağırılacaklar, o zaman secdeye kapanmak için can atacaklar

﴿فَلَا يَسْتَطِيعُونَ﴾

Sh:»5300

fakat güçleri yetmiyecek - ne başlarını kaldıracabilecekler, ne bellerini eğebilecekler, belleri kazık kesilmiş -

43. ﴿خَاشِعَةً أَبْصَارُهُمْ﴾ gözleri huşu' içinde bir iymaya bile muktedir olmayacak vechile

düşkün ﴿تَرَهَقَهُمْ ذِلَّةٌ﴾ kendilerini bir zillet saracak da saracak

﴿وَقَدْ كَانُوا يُدْعَوْنَ إِلَى السُّجُودِ وَهُمْ سَالِمُونَ﴾ halbuki vaktiyle

Dünyada başları selâmette iken o secdeye da'vet olunuyorlardı - tav'an secde ve inkiyad etmeleri

kendilerine teklif olunuyordu da onu red ediyorlardı, o selâmetin kadrini bilmiyorlar, riza ve ihtiyarlarıyla

secdeye yanaşmıyorlar, itaatin sevabına akibette zevkına inanmıyorlar. Mücrimleri müslimlerden akıllı

sayıyorlardı. İşte o vakit bu dertlerden sağ sâlimler iken rizalarıyla yapmadıkları o secdeye bugün ister

istemez can atacaklar amma kimıldanmaya dermanları kalmıyacak, gittikçe büyüyen bir zillet içinde haib-ü

hasir, makhur olacaklar. 44. ﴿فَذَرْنِي وَمَنْ يُكَذِّبُ بِهَذَا الْحَدِيثِ﴾ o halde

benimle bırak bu hadîsi tekzib edeni - bu Kur'ana inanmıyan, eskilerin masalları diyen, secde ve itaatin

lüzumuna kail olmiyan, Âhret azâbını inkâr eden, mücrimlere mücazat, müttakilere mükâfat edilmez sana,

o büyük ahlâkın kadrini tanımak istemiyen, hakkın tecelli edeceği birgün gelmez zu'medip de keyfine göre

hükmeden kimselerin her birini bana bırak, ya'ni sen onlardan müteessir olma, çekinme, dediklerine

aldırma da vazîfene bak ya Muhammed! -

﴿سَنَسْتَدْرِجُهُمْ مِنْ حَيْثُ لَا يَعْلَمُونَ﴾ biz onları bilemeyecekleri cihetten

istidrac ederiz - haklarında iyi zannettikleri aldatıcı ba'zı servetler, kuvvetler, zevkler vererek ve onları

gittikçe artırıp hızlandırarak hissettirmeksizin derece derece azâb

Sh:»5301

uçurumuna çeker bilemeyecekleri bir cihetten yuvarlarız. 45. ﴿وَأْمَلَىٰ لَهُمْ﴾ ve ben onların

iplerini uzatırım, istediklerine bırakıvermişim gibi imhal ederim - onu kendilerince bir hayır, bir kâr

zannederler, zevklerine göre günahlara dalar, sevinir oynarlar. Artık kurtulduk öyle gideceğiz zu'müne

düşerler, belki ipi kırarlar da kaçarlar diye perva etmem ﴿إِنَّ كَيْدِي مَتِينٌ﴾ çünkü fendim

sağlamdır. - İlimim muhît, tedbirim muhkemdir. Her lâhzada her hallerini bilir, tam sırası gelince iplerini

çekiverir kendilerine verdiğim hızla kendilerini bir lâhza da yuvarlıyacağım yere yuvarlarım 46.

﴿أَمْ تَسْأَلُهُمْ أَجْرًا﴾ yoksa onlardan bir ecirmi istiyorsun da

﴿فَهُمْ مِنْ مَّغْرَمٍ مُثْقَلُونَ﴾ onlar ceremeden, ağır ağır borclardan ezilmişler? - Ya'ni onlar

yok yere garamet çekmekten ağır borclar altında ezilmekte bulunuyorlarsa sen onlara Allahın emirlerini

tebliğ ederek yaptığın nasihat ve irşaddan dolayı bir ücret istiyorsun da onun için mi ezilmişler? Onun için

mi sana garaz besliyorlar, hayır senin ecrin Allaha aiddir. Ve onların borclanmaları ve çektikleri garamet ve

belâ kendi akılsızlıkları, ahlâksızlıkları, sefahetleri sebebiyle ve uydukları şeriklere aldanmaları

yüzündendir. O halde kendi delâletlerini, kendi zararlarını bu suretle olsun takdir edip de iymana gelmeleri

lâzım gelirken sâna garaz besleyip husumet etmeleri sırf kendi şuursuzluklarındandır. 47.

﴿أَمْ عِنْدَهُمُ الْغَيْبُ فَهُمْ يَكْتُمُونَ﴾ Yoksa gayb onların indinde de artık onlar mı

yazıyorlar? - Ya'ni Allaha mahsus olan gayb ilmi onların yanında Levhi mahfuzu yazan kalemi a'lâ onların

elinde de artık kâinatın mukadderâtını olup olacak vukuâtı onlarmı yazıyor, yaptıkları cürümlerin, küfr ü

şirkin

Sh:»5302

günah olmayıp sevab ve savab olduğun deftere onlarmı kaydediyorlarki o suretle akl'ü nakla uymaz

hükümler veriyor, zulümler ediyor, henüz gaybda bulunan hukmi hakkın tepelerine ineceği günden

çekinmiyorlar. Bu iki âyet yukarıki « ام . ام » âyetlerine nâzır olmakla beraber ma'nayı toplayıp ta

Sûrenin başındaki « وَالْقَلَمِ وَمَا يَسْطُرُونَ » âyetine kadar irca' etmiş ve bu suretle kalemden

murad da ilmi gayıbden kâinatın mukadderatını yazan kalemi ilâhî olduğunu anlatmıştır. 48.

﴿فَاصْبِرْ لِحُكْمِ رَبِّكَ﴾ o halde rabbının hukmüne sabr et - onları hemen mahv

edivermeyip imhal buyurmasına ve seni tükenmez ecre nâil etmek için o büyük ahlâk ile büyük metanet ve

tehammül iktiza eden nübüvvet-ü risalet vazifesinin ifası için meşakatlere sokmasına sabr et ki bunlar

onun hukmü. O kalemin yazısıdır. Sabır et de ileride vereceği icra hukmüne muntazır ol. Çünkü hakikatini

tecelli ettirecek, keşfi sak eyliyecektir. ﴿وَلَا تَكُنْ كَصَاحِبِ الْحُوتِ﴾ Ve Sahibi

hut gibi olma

- Sahibi hut, Sûrei Saffatta « فَالْتَقَمَهُ الْحُوتُ وَهُوَ مُلِيمٌ » buyurulduğu üzere Yunus

aleyhisselâmdır.

ELHUT, onun karnında habs olunduğu meşhur olan balıktır ki ona «ennûn» da denilir. Netekim Sûrei

Enbiyada «

وَذَا النُّونِ إِذْ ذَهَبَ مُغَاضِبًا فَظَنَّ أَنْ لَنْ نَقْدِرَ عَلَيْهِ فَنَادَى فِي الظُّلُمَاتِ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ سُبْحَانَكَ إِنِّي كُنْتُ مِنَ الظَّالِمِينَ

» âyetinde Yunûs aleyhisselâma Zünnûn denilmişti.

ZU dahi me'lûm ki sahib ma'nâsınadır. Demişlerdir ki zu sahibden eblâğdır. Zünnûn denildiği zaman

Yunûs aleyhisselâmın ona mahkûm kalmayıp sıkıntısından halâsı, sahib denildiği zaman da onun içinde

bulunması hallerine işaret edilmiş oluyor. Onun için Sûrei Enbiyada medh olunurken zünnûn, burada ona

benzemekten nehy olunurken sahibi hut tesmiye edilmiştir. Bunda hut ve nûn ikisi de balık ma'nâsına

olmak i'tibariyle bu âyet

Sh:»5303

ile de Sûrenin başındaki nûna dolayısıyla bir telmiş yapılmış demektir. Bundan ba'zıları « ن » dan murad

bu hut olduğuna zâhib olmuşlardır. Lâkin öyle olsa idi burada «sahibinnûn» denilmek muvafık olurdu.

Demek ki maksad o olmamakla beraber dolayısıyla ona bir işaretten de hâlf değildir. (Yunûs kıssası hakkında Vessaffat Sûresine bak).

Hasılı Allahın kalemi evvel ile yazdığı takdirine sabr et. O cefalara tehammül eyle de yarın için vereceği hukmü gözet sabırsızlıkla kavmına kızıp öfke ile zulümâtta habse düşen Yunûs gibi olma, hiç bir vechile onun gibi olma değil, ancak şu hal ve vakıttaki Yunûs gibi olma:

﴿ اِذْ نَادَى وَهُوَ مَكْظُومٌ ﴾ o vakit ki o, mekzum, ya'ni öfke ile nefesi tıkanmış, bir halde nidâ etmişti - « لَّا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ سُبْحَانَكَ إِنِّي كُنْتُ مِنَ الظَّالِمِينَ »

diye inlemişti. Maamafih burada maksud kime ve nasıl nidâ ettiğini anlatmak değil, yalnız öfke ile

boğulacak bir halde nidâ etmiş olduğunu anlatmaktır. - 49.

﴿ لَوْ لَا أَنْ تَدَارَكَهُ نِعْمَةٌ مِنْ رَبِّهِ ﴾ eğer rabının ni'meti ona yetişmiş olmasa idi -

tevbe ve nedametle tesbihi ilham edip duâsına icabetle imdad etmese idi

﴿ لَنْبَذَ بِالْعَرَاءِ وَهُوَ مَذْمُومٌ ﴾ her halde o, fazaya: çıkarıldığı açıklığa: âlana mezmum

bir halde atılacaktı - gerçi ilelebed balığın karnında kalmıyacak, her ne olsa atılacaktı, lâkin iyi, memduh bir

şey olarak değil, mezmum, fena bir halde atılacaktı. Demek onun oraya düşmesi ve düşmesine sebep olan

öfkesi ve sabırsızlığı tabîatiyle iyi bir şey değildi 50. ﴿ فَاجْتَبِيَهُ رَبَّهُ ﴾ fakat rabbı onu ictiba

buyurdu - o tabîatte bırakmadı istifa eyledi, inayetiyle derdi topladı, süzdü, mezmum, olmaktan, korudu,

öfkeden gımdan kurtarıp yeni baştan vahyine mazher

Sh:»5304

eyledi de ﴿فَجَعَلَهُ مِنَ الصَّالِحِينَ﴾ onu salihînden kıldı - yüz binlere risalet ve şefaât

için gönderdi, onları o sebeble azâbdan kurtarıp istifade ettirdi de kendisini salâhta kemale irmiş

mürselînden kıldı. Demek ki her şey gaybe âlim olan rabbın yazısı ve hukmiyle cereyan eder ve onun

takdirinde asıl irade kendisinin olmakla beraber istikbalî hale, hâli mâzîye rabt eden ve her hali istikbalde

bir akıbeta doğru götüren ve aynî zamanda insanlara da takdirine göre bir salâhiyyet veren ve bu suretle

her hususa hususîyyetine göre iyi veya kötü neticeler terettüb ettiren, onun da her lâhzası yine onun

hukmüne bağılı olan bir nizam vardır. Kâinat bu suretle kalemi hakkın yazdığı ve yazacağı satırların

müfâdıdır. Onun için nübüvvet ni'metine mazher olmuş Yunûsün bir öfkesi kendisini balığın karnında habse

düşürdü, o öfke ile kalsa idi az daha mezmum bir akıbeta düşecekti. Lâkin rabbının onda o öfkeye makabil

de bir ni'meti vardı, o ni'metin hayrını, öfkesinin şerrine galebe ettirerek rabbı onu halâs etti ve o suretle onu

o öfke huyundan süzüp ni'metiyle selâmete çıkararak tam salâha irdirdi. Öfke veya sabır gibi hallerin bir

ucu takdiri ilâhîde bir ucu da insanın iradesine bağlanmıştır. O halde o büyük ahlâkın sahibi ve daha büyük ni'metin mazheri olarak süzölmüş istifa edilmiş olan sen ya Muhammed Mustafa! Yunüs gibi sabırsızlık etme de rabbının bugünkü hükmüne sabret. Vazîfene kemali metanet ile devam edip yarınki hükmünü gözet, görki o kalemi a'lâ gaybda neler yazmış, hakk-u hakikat nasıl tecelli edecektir.

51. ﴿وَإِنْ يَكَادُ الَّذِينَ كَفَرُوا﴾ ve filhakîka o küfredenler Allahın ni'metine

nankörlük ederek âyetlerine yalan deyip seni yalan çıkarmağa kalkışan ve hal-ü ahlâkları anlatılan Mekke

kâfirleri ﴿لِيُزِلُّونَكَ بِأَبْصَارِهِمْ لَمَّا سَمِعُوا الذِّكْرَ﴾ o zikri,

Allah

Sh:»5305

tarafından öğüd olarak okuduğun Kur'anı işittikleri vakıt, az daha seni gözleriyle kaydıracaklardı - onun

yükseklüğünü öyle hissetmişlerdiki kıskançlıklarından az daha isabeti ayne uğratacaklar aç veya kötü

gözlerinin şerriyle ellerinde gelse helâk edeceklerdi. Demekki öfkenin bedende bir hükmü olduğu gibi

gözlerin de karşılırdakine bakışlarına göre iyi veya kötü bir hükmü vardır. Kimi elektrik gibi dokunur

çarpar, mıknatıslar, manyatize eder, kimi meclûb olur, kimi de aldığı teessürle hasedinden bir gayza düşer, türlü türlü sui kasde, mekirlere kalkışırki maddî veya ma'nevî bunun herhangi biri olursa olsun hedefine irdiği surette isabeti ayn, gözdeğmesi veya nazar ta'bir olunur. Bunun hakkında uzun uzadıya sözler söylenmiş, inkâr edenler, isbat edenler olmuş ise de biz tafsiline lüzum görmiyerek bu kadarla iktifa ediyoruz.

Keyfiyeti ne suretle olursa olsun isabeti ayn, vardır, Allah korusun, göze batmak tehlikeli bir şeydir. Allah koruyacağı kulları için ona karşı bir siper yapar. Kâfirler bu Sûre ile veya bundan evvel Kur'anı ilk işittikleri zaman onun nazm-u ma'nasiyle belâgatinin yüksekliğini ve Peygamberin ona mazheriyetini son derece

kıskanmış ve hemen hemen yiyecek gibi bütün nazarlarını ona dikmiş, onu kaydırmak istemişler, o onların o derece nazarı dikkatini celbetmişti. Öyle iken ﴿وَيَقُولُونَ أَنَّهُ لَمَجْنُونٌ﴾ bir de

durmuşlar o her halde bir mecnun diyorlar - şaşkınlıklarından kendi kendilerine tenakuza düşüyorlar. Bu suretle gözlerinin ağısını kendilerine döküyorlar. - 52.

﴿وَمَا هُوَ إِلَّا ذِكْرٌ لِّلْعَالَمِينَ﴾ Halbuki o Kur'an, sade onlara aid değil, bir zikir, bir

öğüddür bütün âlemin için - şuur ve idraki olan bütün ukalâ alemleri için, yalnız temiz akıllı olmiyanlardırki ondan istifade edecek yerde aleyhinde bulunarak

kendilerine zarar etmiş olurlar. Ve nihayet bu enîn içinde inler inler giderler.

İşte « ن̣ » ile başlayan Sûrei kalem «âlemîn» in âhirinde yine bir nun ile nihayeti göstermiş oluyor.

Hemen cenabı rabbil'âlemîn yazan ve okuyan ve dinleyenlere zikr-ü fikir ile tevfikini refik buyursun.